

**KONINKLIJKE
VERENIGING
TER BEOEFENING
VAN DE
KRIJGSWETENSCHAP**

OPGERICHT 6 MEI 1865

Ereleden

Z.K.H. de Prins der Nederlanden

generaal-majoor b.d.
E. R. d'Engelbronner

Z. E. luitenant-generaal
J. P. Verheijen

luitenant-kolonel b.d.
W. F. Anthonijsz

Bestuur

Voorzitter

B. A. C. Droste, cdre KLu

Vice-voorzitter

drs. R. H. Rozeboom, kol KLu

Leden

prof. G. C. Berkhof, lgen gn b.d.
mr. drs. C. Homan, kol marns
J. R. Karssing, kol cav
drs. F. J. J. Princen
A. L. C. Onderwater, kol KLu
jhr. mr. J. P. de Savornin Lohman
R. A. A. Klaver, kltz
drs. M. de Haas, tnt inf
(public relations)

Redacteur

T. de Kruijf, genm gn
p.a. Defensie Leergangen
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
bezoekadres:
Brasserskade 227a
2289 PA Rijswijk
tel.: (015) 15 27 00

Secretaris

R. A. C. Bertholee, lkol art
Donkslagen 22
4823 KE Breda

Penningmeester

M. P. Dekker, lkol gn
Eberhorst 19
2730 Zeven / Duitsland

Ledenadministratie

J. J. M. Nijman
Karel Doormanlaan 274
2283 BB Rijswijk
Tel. (070) 3 94 78 36

MARS IN CATHEDRA

JULI 1993

NR 94

Voordracht

Peace-keeping in Cambodja: Nederlandse mariniers in UNTAC

Op 18 februari hield de Vereniging een bijeenkomst over bovenstaand onderwerp. Gastspreker was luitenant-kolonel H.F. Dukers, oud-commandant van het Mariniersbataljon Cambodja 1. Hieronder volgt de tekst van zijn lezing en een samenvatting van de discussie die daarop volgde.

Toen ik in de maand december van het vorige jaar door de kolonel Homan werd gevraagd u vanavond het een en ander over de belevenissen van het Nederlandse bataljon mariniers in Cambodja te vertellen, heb ik daarop met plezier bevestigend geantwoord. Toen hij mij vertelde dat een van mijn recente voorgangers op deze avonden, de heer Kooymans niet lang daarna werd gevraagd minister van buitenlandse zaken te worden, nam mijn enthousiasme nog aanzienlijk toe. Ik neem niet aan dat op grond van datgene wat ik u vanavond ga vertellen, bij mij de uitnodiging op de mat zal komen vallen, minister Ter Beek op korte termijn af te lossen, maar ik hoop wel dat u na vanavond enigszins een idee zult hebben wat zich gedurende onze periode in Cambodja en de voorbereiding daarop heeft afgespeeld. Ik wil u er nu alvast op wijzen dat u van mij niet direct een min of meer wetenschappelijk verhaal te horen zult krijgen, maar veeleer een uit de praktijk afkomstig verslag, hetgeen u gezien mijn achtergrond en huidige functie vermoedelijk niet zal verbazen. Mogelijk komt tijdens mijn betoog een aantal opmerkingen bij u enigszins kritisch over, met name daar waar het gaat om het functioneren in algemene zin binnen een dergelijke groots opgezette VN-operatie, met alle daaraan verbonden voor- en nadelen. Het is beslist niet mijn bedoeling om bij u een negatieve indruk van deze operatie, althans de eerste 6 maanden daarvan, achter te laten. Wel meen ik dat ik m.n. binnen dit gezelschap best een aantal positief-kritische

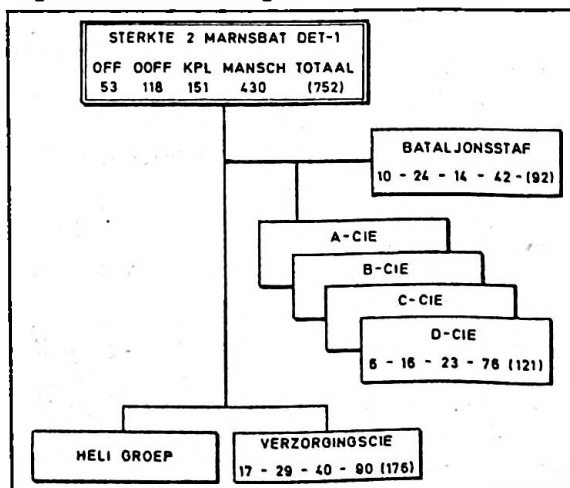
opmerkingen mag plaatsen; mogelijk kunnen we ermee ons voordeel doen wanneer een volgende VN-operatie bij ons voor de deur staat. Ten slotte wil ik opmerken dat over het optreden van ons bataljon in Cambodja met gemak uren kan worden gesproken. Omdat dat in ieder geval vanavond niet de bedoeling is, zal ik mij dus moeten beperken; mijn betoog zal derhalve hier en daar misschien in eerste instantie niet geheel volledig zijn. Mochten er tijdens mijn voordracht als gevolg daarvan vragen bij u rijzen, dan kunt u die uiteraard aan het einde stellen.

Om te beginnen dan de voorbereiding. Hoe kwamen wij als Westeuropees land nu ineens in het toch verre Cambodja terecht als deel van een VN-vredesmacht? Ik ben niet op de hoogte van het exacte politieke besluitvormingsproces wat aan deze uitzending ten grondslag heeft gelegen; wel weet ik dat wij tijdens een Noorwegenperiode in 1989 al van ons hoofdkwartier een „voorzetje” kregen dat deelname aan een mogelijke toekomstige missie in Cambodja niet moest worden uitgesloten. Uiteraard is daaraan toen geen ruchtbaarheid gegeven, al was het maar ter voorkoming van onrust. In de maanden november en december 1991 bereikten ons wat sterkere signalen met een uitzending naar Cambodja rekening te houden. Op dat moment zijn wij dan ook begonnen met het treffen van voorbereidingen, althans op papier. Er werd nagedacht over het materieel wat wij nodig hadden en ook werden de eerste gedachten over een opwerkprogramma voor het personeel op papier gezet. Hiermee kom ik dan direct bij een eerste probleem wat bij deelname aan een dergelijke operatie is verbonden, namelijk, er mochten om overigens begrijpelijke redenen geen al te openlijke voorbereidingen worden getroffen, voordat de minister het officiële groene licht had gegeven. De tijd die ligt tussen een eerste ondershandse waarschuwing en het moment van uitzending, loopt echter wel door en dit betekent in de praktijk dat kostbare tijd verloren gaat. Een uit te zenden eenheid heeft het hier beslist niet alléén voor het zeggen. Als gevolg van deze beperkte bewegingsvrijheid was het daarnaast niet mogelijk een goede verkenning in het toen nog toekomstige operatiegebied uit te voeren. Dit had ons een aantal verrassingen kunnen schelen op het logistieke terrein, maar uiteraard ook op het operationele vlak. Ik kom hier later nog op terug.

Hoe wisten wij nu waar we ons in feite op moesten voorbereiden? Uiteraard hebben we dankbaar kunnen gebruik maken van de ervaringen opgedaan bij de operatie in Irak in 1991 en konden wij profiteren van wat zo vaak wordt aangeduid als de „lessons learned”. Wij hadden daar-

naast een globaal idee wat er van ons in Cambodja zou gaan worden verwacht; het merendeel van deze informatie werd ons in die eerste fase nog telefonisch medegedeeld door de marinestaf in Den Haag. Op grond van deze informatie werd een bataljon ter sterkte van ongeveer 750 man op papier gezet en werden onze materiële wensen geïnventariseerd. Dat wij met dit alles op de goede weg zaten werd ons pas echt duidelijk nadat wij de beschikking kregen over een van de VN New York afkomstig pamflet, getiteld „Guidelines for governments contributing troops to the united nations authority in Cambodia”. Daarnaast werd een drietal officieren, een van het centrale apparaat, een van de luchtmacht en ondergetekende in de gelegenheid gesteld in New York een vergadering van sector- of bataljonscommandanten bij te wonen. Daar werd door een aantal VN-autoriteiten briefings over de operatie verzorgd; briefings die niet alleen aandacht besteedden aan het militaire aspect van deze operatie, maar ook aan de civiele inbreng van de VN. Voor mij, maar ook voor de twee collega's was dit een eerste kennismaking met de organisatie die de Verenigde Naties heet. Zonder nu hierover in details te treden, kan ik u wel zeggen dat wij alle drie op z'n minst enigszins verbaasd kennis namen van de wijze waarop een dergelijke grote operatie daar werd voorbereid met hier en daar wel wat erg weinig gevoel voor de realiteit. Daarnaast werd ik met de neus op het feit gedrukt dat de VN nu eenmaal een civiel-politieke organisatie is, en dat slechts een zeer kleine en naar mijn mening zwaar onderbezette militaire staf daar een steeds groter wordend aantal militaire VN-optredens op z'n minst op papier moet voorbereiden. Hoe dit alles ook zij, het heeft ons er niet van weerhouden ons optimaal voor te bereiden op deze, ook voor het Korps Mariniers toch nog enigszins nieuwssoortige operatie.

Organisatie/samenstelling Marnsbat CAMBODJA



Hoe was nu het bataljon georganiseerd? Op grond van de informatie waarover wij beschikten werd gekozen voor het samenstellen van vier infanteriecompagniesgroepen en een verzorgingscompagnie. De infanteriecompagnieën werden m.n. op medisch gebied versterkt, ieder met een eigen arts en extra ziekenverplegers. Daarnaast werd elke compagnie nog versterkt met het nodige logistieke personeel. Tenslotte werd ook per compagnie extra technisch personeel uitgezonden, dit dan met het oog op het verhoogde aantal voertuigen, elektrische apparaten en aggregaten. Doel hiervan was het mogelijk maken dat deze compagnieën voor korte of langere tijd onder moeilijke omstandigheden zelfstandig zouden kunnen opereren. Later bleek dat dit een goede keuze was geweest. Naast de infanteriecompagnieën hadden we uiteraard nog de beschikking over een, ook voor deze operatie versterkte, verzorgingscompagnie met daarin een helikopterdetachement van de Koninklijke luchtmacht. Het personeel van dit bataljon volgde, voor zover de werkzaamheden dat toelieten, een opwerkprogramma dat ten doel had zich op het opereren in een vreemde, tropische en hier en daar beslist onvriendelijke omgeving voor te bereiden. Daarnaast bood het uiteraard gelegenheid om elkaar alvast wat beter te leren kennen en gaf het het ka-

Opwerkprogramma Cambodja

- Vredesoperaties algemeen / Cambodja
- Militaire operaties in de tropen
- Helikopteroperaties
- River patrolling
- Mijnen en valstrikken
- Radioprocedures, verbindingsmiddelen
- EHAF, afvoer gewonden
- Road-blocks, doorzoeken voertuigen, fouilleren personen
- Beveiliging, wachtdienst
- Geweldsinstructies, rules of engagement
- Gemotoriseerde patrouillegang, beveiligden konvoien
- Tropenhygiëne
- Het ontwapenen van groepen, 'massa handling'
- Bewapening, mijnen, uitrusting; herkenning en veiligheidsmaatregelen
- Rivercrossing
- Searching ops.
- Kaart en kompas, routeplanning
- Veldversterkingen
- Psychologische aspecten
- Medische voorlichting
- Voorlichting verdovende middelen
- Inschieten wapens, schietvaardigheid
- Land en religie, gewoontes bevolking
- Rechtspositie, financiën

der de gelegenheid te bekijken wat voor nieuw vlees men in de kuip had gekregen. Tijdens het opwerkprogramma werd aandacht besteed aan de verschillende onderwerpen. U zult met mij eens zijn dat men geen militair genie hoeft te zijn om een dergelijk programma, dat overigens goed aan zijn doel heeft beantwoord, op te stellen; met datgene wat wordt genoemd „*common sense*” kom je al een heel eind, iets dat trouwens naar later bleek voor de gehele operatie zou gelden. Voor zover de onderwerpen dat toelieten, werden de lessen en de instructie zoveel mogelijk door het eigen kader verzorgd. Doel alweer: het beter leren kennen van het personeel. Uiteraard hebben we hier en daar een beroep moeten doen op sprekers van buitenaf, dit dan in het geval van echt specialistische onderwerpen. Zo kan ik mij herinneren dat we op een gegeven moment een Boedhistische monnik in de kazerne hadden rondlopen en we hadden ook sprekers van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en van het Nederlandse Tropeninstituut. Zoals gezegd, het opwerkprogramma heeft aan de eisen voldaan en we zijn wat dat betreft niet echt voor grote verrassingen komen te staan, hoewel een deployment in Zuid-Oost Azië voor Nederlandse militairen altijd wel min of meer een sprong in het duister zal blijven.

Naast de voorbereidingen van het personeel dienden we ons uiteraard ook op het materiële vlak te bezinnen; wat zouden we zo al extra voor deze operatie nodig kunnen hebben? Evenals voorafgaande aan het vertrek naar Irak destijds hebben we ons met het kader in wat ik bijna zou durven noemen „*brainstormsessies*” over de te verwachten problemen op het materiële en logistieke vlak gebogen, in dit geval tijdens de wintertraining in Duitsland en Italië in het begin van verleden jaar. Heel eenvoudig gesteld: aan de compagniescommandanten werd gewoon gevraagd wat zij dachten extra nodig te hebben, gegeven een bepaalde opdracht in een bepaalde omgeving gedurende een bepaalde tijd. Door deze vijf behoeftestellingen naast elkaar te leggen en hier en daar wat op elkaar af te stemmen en/of wat bij te schaven kon al vrij snel een aardig sluitend plaatje tevoorschijn worden getoverd. Nadat het groene licht was gegeven, kon daarna dan ook snel tot de verwerving van één en ander worden overgegaan. U moet hierbij denken aan de aanschaf van koel- en vriesapparatuur, waterzuiveringsinstallaties, aggregaten, bad- en wasfaciliteiten, steigermateriaal en golfplaten om onze tenten wat beter leefbaar te maken en niet te vergeten het nodige geniemateriaal. Ik kan u wel zeggen dat ik nog nooit zoveel materieel in zulk een korte tijd in Doornik worden verzameld. De kazerne

pulde letterlijk uit haar voegen en al snel moest voor de opslag van één en ander worden uitgeweken naar de kazerne Vlissingen. Het benodigde materiaal werd waar mogelijk op leenbasis betrokken van de andere krijgsmachtdelen en waar dat niet mogelijk was, nieuw verworven. Ik kan niet anders zeggen dan dat wij op het materiaalsgebied op onze wenken zijn bediend, en ik had dan ook het genoegen in Cambodja één van de betere, zo niet het best uitgeruste bataljon te leiden. Het is overigens wel zo, dat dat in Cambodja tot gevolg had dat menig een bij ons kwam aankloppen voor steun in wat voor vorm dan ook en dat bv. het bezit van nachtzichtapparatuur ervoor zorgde dat het Nederlandse bataljon meteen bovenaan de lijst kwam om in het met mijnen bezaaide Cambodja bij eventuele nachtoperaties te worden ingezet. Uiteraard bestond een dergelijke lijst niet. Ik wil er maar mee aangeven dat het niet altijd een voordeel hoeft te zijn, één van de betere uitgeruste bataljons te zijn. Al dit materiaal, ook voor ons soms nieuw en onbekend, heeft voor het overgrote deel prima gefunctioneerd. Ik hoef, naar ik aanneem, in dit gezelschap niet uiteen te zetten dat goed materiaal, naast uiteraard goed personeel, een voorwaarde is om in een verafgelegen gebied, self-supporting, goed uitvoering aan de opgedragen taken te geven. Met het oog op het karakter van deze operatie hebben we onze organieke bewapening meegenomen, met uitzondering dan van het zwaardere materiaal zoals bv. de 120 mm mortieren, alles met voldoende munitie om niet alleen ons werk ter plaatse uit te kunnen voeren, maar ook voldoende om daarnaast in het kader van een lokaal trainingsprogramma te kunnen blijven oefenen. Voor wat betreft ons transport hebben we een keuze gemaakt uit het in Doorn aanwezige voertuigenpark. Gekozen werd voor een mix van landrovers, viertonners en trucks tien ton. Het voertuig waarvan wij, zeker in vergelijking met andere bataljons heel veel plezier hadden was de BV 206, het Zweedse „all-terrain” vehicle. Het meenemen van deze, eigenlijk bij ons voor gebruik in de Noorse sneeuw aangeschafte voertuigen bleek een gouden greep te zijn geweest. Veel van ons werk in Cambodja, zoals bv. het patrouilleren en het opzetten van kampementen in onbegaanbaar terrein was m.n. in de regentijd, wanneer datgene wat er in Cambodja nog aan wegen en paden aanwezig is, pas écht onbegaanbaar wordt, zonder dit voertuig niet mogelijk geweest.

Dan kom ik nu toe aan de verplaatsing van de eenheid naar Cambodja, het tweede punt van mijn voordracht. Gezien de grote afstand en ook in overeenstemming met de wensen van de VN werd het personeel door de lucht vervoerd

en bijna al de voertuigen en het materiaal per schip. Ik zeg „bijna al de voertuigen en bijna al het materiaal” omdat de „advance party” van ongeveer 55 man die zich als eerste naar Cambodja verplaatste, de voor de eerste weken benodigde voorraden, uitrusting en voertuigen eveneens door de lucht vervoerd zag, alweer naar evenbeeld van de operatie in Irak. De reden voor deze kostbare manier van verplaatsen was het volledig ontbreken van middelen van de VN ter plaatse; er kon op niemand worden teruggevallen en we dienden honderd procent self-supporting te zijn bij het uitvoeren van de eerste verkenningen. Het zal u opvallen dat er tussen het vertrek van de eersten en de laatsten een periode van bijna twee maanden ligt. De reden hiervoor is uiteraard het gegeven dat het geen zin had om op dag 1 direct met 750 man aanwezig te zijn en dat alleen al daarom een gefaseerde verplaatsing de voorkeur verdiende. Daarnaast ondervonden we problemen bij het binnentrekken van de ons toegewezen sector en moest worden besloten het vertrek van bepaalde delen van het bataljon te temporiseren, waardoor het geheel wat langer duurde dan oorspronkelijk was voorzien. Zoals ik u al vertelde, het materiaal werd per schip vervoerd. Dit geschiedde met behulp van twee schepen die kort achter elkaar in de Thaise haven Sattahip, ten zuid-oosten van Bangkok arriveerden. Nadat deze twee schepen als gevolg van de wat gebrekkige infrastructuur van de haven met de nodige moeite en als gevolg daarvan met de nodige vertraging waren gelost, geraakte het bataljon in wat ik voor mijzelf gemakshalve maar de periode *Pattaya* heb genoemd.

We zijn inmiddels gearriveerd bij het derde punt van mijn betoog. Hoe was de situatie in die periode? Van het bataljon bevond zich het materiaal in min of meer geïmproviseerde opslag in de haven van Sattahip, waar het van de Thaise autoriteiten niet te lang mocht blijven. Het personeel bevond zich naarmate er meerdere serials Nederland verlieten, in steeds grotere aantallen in het UNTAC reception-centre in een groot hotelcomplex te Pattaya. Allereerst werden wij toen, en ik spreek hier uiteraard slechts over onze eerste verkenningseenheden, geconfronteerd met een aarzelend, wisselvallig en in een later stadium hard en grimmig weigeren van de NADK, de Rode Khmer zo u wilt, ons probleemloos in de door hen gecontroleerde gebieden toe te laten. Slaagden wij erin in het begin, hier en daarin ludiek gebruik maken van „list en bedrog” om met name tot Paillin en omgeving toegang te krijgen, al snel realiseerde men zich aan de andere kant kennelijk dat UNTAC er nu ook fysiek aankwam en de opstelling verhardde aanzienlijk. Ik en velen met mij hebben toen da-

gen en nachten aan de grens Thailand/Cambodja doorgebracht, slechts met marginaal succes. Met behulp van tolken werd menige discussie op touw gezet; daarnaast werd van alles geprobeerd, totdat in feite alleen nog maar het daadwerkelijk toepassen van geweld overbleef, een optie die in ieder geval toen duidelijk niet binnen de door de Force Commander gegeven opdracht lag.

Dit alles leidde ertoe dat op een dag aan de ene zijde van de grens niemand minder dan de heer Akashi, vergezeld van de Force Commander, een aantal autoriteiten en wat we wel noemen de „wereldpers” probeerden doorgang te krijgen, terwijl wij aan de andere kant op een aantal kilometers afstand hetzelfde probeerden. Ik kon met de heren aan de andere kant spreken, maar dan wel over de radio of de mobiele telefoon; wat dat betreft hadden ze ook rustig in Phnom Pen kunnen blijven. Dit mag misschien wat cynisch klinken, maar voor mij was het toen wel duidelijk dat er van een groepering die er geen probleem mee heeft het hoogste VN gezag ter plaatse, en daar bedoel ik uiteraard niet mijzelf mee, tegen te houden en als een schooljongen heen te sturen, nog wel de nodige problemen konden worden verwacht.

Ten tweede bleek al snel dat de Thaise autoriteiten zeker die in het grensgebied langs sector 1, uiterst onvolledig door de VN op de hoogte waren gebracht van datgene wat UNTAC, en namens die organisatie, ons bataljon werd verondersteld te gaan doen. U moet zich hierbij realiseren dat het binnengaan van sector 1, in het noord-westen van Cambodja, aan de Thaise grens liggend, alleen mogelijk was vanaf Thais grondgebied, en dat binnengaan vanuit Cambodja had betekend dat we door de mijnenvelden hadden moeten gaan die tussen de gebieden van invloed van de Rode Khmer en die van het voormalige Cambodjaanse staatsleger lagen. Op onze beurt was UNTAC en daardoor wij, in eerste instantie niet op de hoogte van het belang van het grensgebied voor sommige Thaise militaire autoriteiten, nota bene de autoriteiten bij wie wij moesten aankloppen voor inlichtingen en soms voor assistentie. Zij maakten dan ook de indruk door onze plotselinge aankomst wat te zijn overrompeld en werkten naar mijn mening primair mee, omdat botweg weigeren van assistentie problemen zou opleveren en omdat ze op deze wijze op de hoogte konden blijven van de plannen en activiteiten van UNTAC in dit, naar snel bleek, ook voor hen zo belangrijke stukje Cambodja.

Een derde voor die periode kenmerkend probleem was het zo goed als geheel ontbreken van een goed bereikbaar en goed functionerend VN-hoofdkwartier te Phnom Pen. Hierdoor vond het bataljon daar in het begin zo goed als

geen gehoor, ook al door de nog niet aanwezige of uiterst slechte verbindingen Thailand-Phnom Pen. De diverse delen van de internationale staf bevonden zich verspreid over een groot aantal villa's her en der in de stad, zonder onderlinge verbindingen en met veel te weinig transportmiddelen om elkaar fysiek te kunnen bereiken. Met andere woorden, gedurende deze periode was de centrale leiding van de Military Component van UNTAC zichzelf nog aan het organiseren en had men, naar mijn idee, zeker nog geen goed beeld van de exacte stand van zaken buiten Phnom Pen voor wat betreft de ontwikkelingen bij de diverse nationale bataljons en de primaire reactie daarop door de lokale facties.

Een volgend aspect was het gegeven dat het bataljon als het ware op de „reservebank” kwam te zitten, omdat het kennelijk niet direct zonder problemen de gehele sector 1 in kon gaan. Hoewel het er nooit van is gekomen, heeft toch enige tijd in de planningscell van de staf te Phnom Pen het idee geheerst, delen van het Nederlandse bataljon onder bevel te stellen van een ander bataljon of aan te wijzen voor ondersteunende activiteiten bij bv. het mijnenvrij maken van een op dat moment nog steeds door de betrokken facties omstreden route. Hoewel dit uiteraard binnen een groter militair verband als de military component van UNTAC een normale zaak zou moeten zijn, had inzet zoals zojuist door mij beschreven, ons op zijn minst een flink aantal logistieke problemen kunnen opleveren; immers, het overgrote deel van onze voorraden bevond zich op dat moment in de haven in Thailand en dan ook nog niet eens op de meest toegankelijke wijze opgeslagen. Dit dan ook in de tijd dat de bevoorrading door UNTAC nog niet van de grond was gekomen. Op het aspect hoe Nederlandse subeenheden onder bevel van een andere nationaliteit opereren, kom ik later terug. De situatie waarin ons bataljon zich op dat moment bevond was er dus een van een bataljon dat zich geleidelijk aan verplaatste van Nederland naar Thailand; dat in eerste instantie niet wegwam, maar andere bataljons wel min of meer probleemloos zag vertrekken, een bataljon dat te maken kreeg met een aanzienlijk vertraagde aankomst van haar materiaal, en met Thaise autoriteiten die ons het liefst ook meteen zagen doorreizen wat nu eenmaal niet kon door de problemen met de Rode Khmer. Een bataljon ook, dat als gevolg daarvan het van te voren opgestelde vertrekschema uit Nederland gewijzigd zag worden, waardoor de nodige onrust onder het personeel ontstond. Een bataljon tenslotte dat door de door mij hiervoor geschetste redenen, op de verkenningseenheden na, niet uit het UNTAC-reception centre wegwam, waar in feite niet getraind kon worden, maar

waar door de managers van het hotelcomplex wel elke dag meer dames van plezier werden aangevoerd, die de aanwezigheid van zoveel potentiële klanten zo buiten het seizoen, wat daar rond de maanden december en januari ligt, wel zagen zitten. Voegt u daaraan toe het gegeven dat de Nederlandse filmende en schrijvende pers inmiddels ook in het hotel haar intrek had genomen, dan kunt u zich hopelijk wel voorstellen dat deze periode, zeker voor de bataljonsleiding, er niet een was waar met genoegen naar wordt teruggekeken. Het bataljon kan de situatie waarin het was terechtgekomen absoluut niet worden verweten. We zijn, doordat de pers het probleem op een volwassen manier benaderde, op het gebied van de publiciteit deze periode goed doorgekomen. Het was uiterst eenvoudig geweest negatieve berichten in de media te laten verschijnen; de situatie was immers bij lange na niet die wij bij vertrek uit Nederland hadden verwacht aan te treffen. Gelukkig kwam er ook aan deze periode een einde en ga ik nu verder met het volgende deel van mijn presentatie, de verplaatsing vanuit Thailand naar Cambodja.

Binnen de ons toegewezen sector 1 konden we in feite vanaf het begin wel terecht in het deel dat niet onder controle stond van de Rode Khmer. Dit betekende dat we twee van de ons opgedragen locaties konden bezetten om de ons opgedragen taken uit te voeren. Op deze taken kom ik direct terug. Deze twee locaties waren Phum Nimit in het noorden van de sector en Sok San in het zuiden ervan. Beide locaties waren wat men zou kunnen noemen secundaire locaties; hier zou in eerste instantie slechts een eenheid ter grootte van globaal een peloton worden geposteerd. Het restant van de compagnieën waar deze pelotons van afkomstig waren zou posities innemen in het door de Rode Khmer gecontroleerd gebied. Er is toen besloten om, in afwachting van toestemming het gebied verder in te gaan, op beide voorziene locaties geen peloton maar een volledige compagnie te plaatsen. Het waren dan ook deze locaties waarheen de eerste eenheden van het bataljon werden gestuurd. In de hoop op, of in afwachting van betere tijden, werd besloten om in ieder geval het reception-centre te Pattaya te verlaten en werd begonnen met het verplaatsen van de rest van het bataljon en de voorraden naar een van te voren verkende locatie in het Thais-Cambodjaanse grensgebied, vlak bij de grensovergang naar Paillin. De door ons gekozen locatie was een oud en leegstaand vluchtelingenkamp, waarvan de oorspronkelijke Cambodjaanse bewoners inmiddels al weer terug in Cambodja waren. Vanuit deze locatie zou de sector alsnog, en met een minimum aan verplaatsingen van zowel personeel als materieel,

te betreden zijn. Echter, nadat met de nodige inspanningen de gedeeltelijk vervallen barakken weer wat leefbaar gemaakt waren en er ook door delen van het bataljon enige dagen, en voor sommigen weken waren doorgebracht, bleek dat ook de inspanningen door de leiding van UNTAC, de Rode Khmer tot medewerking over te halen tevergeefs waren geweest. Als gevolg daarvan en van het gegeven dat de leiding van UNTAC de military component geheel in Cambodja wilde hebben, bereikte mij op een gegeven moment de kortste order die ik ooit in mijn leven kreeg. Het luidde: „*Move your battalion inside the State of Cambodia, move to be completed before...*” en daarna volgde een datum-tijdgroep die ons slechts enkele dagen de tijd gunde voor deze gigantische verplaatsing, waarbij ook nog eens de grote hoeveelheid voorraden die nog in Sattahip stonden moest worden meegevoerd. Uiteraard hebben we het niet binnen de ons toegestane tijd geklaard, al was het alleen omdat er op die korte termijn niet voldoende militair- of burgertransport, vorkheftrucks en kranen konden worden ingehuurd en het Cambodjaanse wegennet overhaaste grootscheepse transporten nu eenmaal niet toestaat. Desalniettemin is er toen in korte tijd een logistieke prestatie van niveau neergezet, waarvoor wij later nog van UNTAC zijde de complimenten in ontvangst mochten nemen.

Na deze verplaatsing, die ik op wel zeer eenvoudige wijze heb weergegeven, bevond het bataljon zich in Cambodja op een aantal locaties die alle gekozen waren, niet alleen met het oog op de praktische bruikbaarheid ervan op korte termijn, maar ook met het oog op het feit dat de compagnieën die op deze locaties terecht kwamen, van hieruit met de minste moeite de sector verder konden intrekken, zo dat er ooit nog van zou komen.

Ik moet hierbij overigens wel vermelden dat het vinden van geschikte compagnielocaties in Cambodja geen eenvoudige zaak was. Overal waar sprake was van hogere grond die tijdens de moesson droog bleef, en daarnaast ook nog de indruk wekte, mijneenvrij te zijn, bevonden zich uiteraard al Cambodjaanse nederzettingen die daar of al langere tijd aanwezig waren, of waren opgezet door terugkerende vluchtelingen. Het was best mogelijk geweest hier en daar wat pressie uit te oefenen en geschikte locaties te claimen. Dit is niet gebeurd omdat in onze optiek de Cambodjanen meer recht op deze grond hadden dan wij; bovendien zou dat de relatie met de Cambodjaanse bevolking om wie het toch eigenlijk allemaal draaide, ernstig hebben geschaad. Welnu, uiteindelijk bevond het bataljon zich binnen sector 1 op de locaties die ik u direct noem. Om nog even in uw herinnering op te roepen, het bataljon bestond uit vier

infanteriecompagniegroepen en een staf- en verzorgingscompagnie. Om met die laatste te beginnen: besloten werd het verzorgende- en staf element in Sisophon te plaatsen. Belangrijk voordeel van Sisophon boven de oorspronkelijk voor deze compagnie aangewezen plaats Pailin, was, dat Sisophon aan de voor Cambodja uiterst belangrijke route nr. 5 lag. Deze route voert vanaf de grens met Tailand direct naar Sisophon en van daaruit zijn verbindingsmogelijkheden met alle verder het land in gelegen belangrijke plaatsen, zoals Battambang, Phnom Pen en Siem Reap. Gecoloeerd met de verzorgingscompagnie te Sisophon was de bataljonsstaf. Daarnaast bevond zich te Sisophon het ook door het bataljon te runnen Sector HQ van sector 1, een locatie die in feite het aanspreekpunt was voor de Cambodjaanse burger- en militaire autoriteiten, andere elementen van UNTAC (zowel militair als burger), de in de sector aanwezige non governmental organisations en last but not least de plaats was waar min of meer regelmatig met de vertegenwoordigers van de vier facties werd onderhandeld. Eveneens in Sisophon geplaatst was de A-cie met daaraan gekoppeld het helikopterdetachement van de Koninklijke luchtmacht met in het begin drie en later vier Alouettes. Ook de A-cie was in de oorspronkelijke plannen bestemd om te Pailin te worden ingezet. Men diende daar een aantal militairen van de Rode Khmer te cantonneren. Het in eerste instantie in feite „voorlopig” plaatsen van onze eenheden in Sisophon met het oogmerk deze later alsnog in de sector te kunnen verplaatsen, heeft achteraf het voordeel gehad dat bij de verandering van de sectorgrenzen in december jl., waarbij de sectorgrenzen kwamen samen te vallen met de provinciegrenzen, het command and control element van het bataljon en het sector HQ al op de juiste plaats zaten en dus niet meer hoefden te worden verplaatst. Een volgende eenheid is de C-cie, met daaraan gekoppeld het Field Dressing Station of veldhospitaal. Zij vonden een locatie in het dorp Phum Nimit. Een ongebruikt rijstveld moest eerst met veel moeite van mijnen worden ontdaan, opgehoogd en van een harde toplaag worden voorzien. Nadat de compagnie het terrein in gebruik had genomen kon geleidelijk worden overgegaan van de eigen tenten in door de lokale bevolking, uiteraard tegen betaling, gebouwde houten barakken. Vervolgens de D-cie in een locatie te Phum Bavel; hier bevond zich een oude plantage waar van sommige schuren en gebouwtjes kon worden gebruik gemaakt. Tenslotte de B-cie. Deze compagnie, bestemd voor het zuidwestelijke deel van de sector vond een locatie te Sok San, midden in bergachtig en zwaar bebost terrein waar zij eenheden van de Witte Khmer hebben gecanton-

neerd. Nogmaals, alle locaties waren gekozen om wanneer daartoe de gelegenheid zou komen, met een minimum aan inspanningen de sector verder in te trekken. Zo bevond B-cie zich op relatief korte afstand van grotere concentraties eenheden van de Rode Khmer, die in de oorspronkelijke planning te Kompong Lepau zouden worden gecantonneerd.

Een zelfde situatie bestond voor de C, D, en A-cie, zij het dat die op andere plaatsen, andere Rode Khmer eenheden moesten cantonneren en dat de C-cie eveneens eenheden van het voormalige Staatsleger onder haar hoede had. De locaties die ik beschreven heb, waren de locaties waar het bataljon zich bevond tot ongeveer halverwege de maand december toen er een nieuwe gebiedsindeling van kracht werd, die in feite een verschuiving in globaal noord-oostelijke richting inhield.

Ik ben dan nu toegekomen aan het volgende punt van mijn voordracht, nl. wat werden wij nu eigenlijk verondersteld te gaan doen in dat verre Cambodja? Voordat ik u dat vertel is het misschien goed dat ik in een paar woorden de situatie schets zoals wij die in Cambodja aantreffen en in hoofdlijnen uiteenzet hoe de VN voornemens was deze situatie te verbeteren.

Het is u allen ongetwijfeld bekend dat door allerlei oorzaken Cambodja de laatste 20 jaar het toneel is geweest van een groot aantal conflicten. De gevolgen hiervan voor het land en haar bevolking zijn duidelijk zichtbaar; de bevolking vertoont naar leeftijd een onregelmatige opbouw en binnen het land is op de grote steden na in feite geen infrastructuur meer aanwezig. De vier partijen die elkaar tot vlak voor de vredesakkoorden van Parijs nog in de haren vlogen bevonden zich alle nog in de laatstelijk bezette gebieden doch onthielden zich, althans vergeleken met het verleden, van grootscheepse aanvallen; wat dat betreft was het relatief rustig in Cambodja. De VN heeft zich ten doel gesteld om het land in een overgangperiode weer zoveel mogelijk op de rails te helpen en één en ander dient te resulteren in vrije en open verkiezingen in mei van dit jaar. Om dit te realiseren is UNTAC in het leven geroepen, de United Nations Transitional Authority in Cambodia, de woorden Transitional en Authority geven het al aan; de leiding van het land wordt gedurende een overgangsfase door de VN overgenomen. Dit geldt niet alleen op militair gebied zoals sommigen denken. Een groot deel van de inspanningen van UNTAC wordt verricht, of moet worden verricht door de civil component ervan. Het zijn de medewerkers van deze component die het land economisch en administratief weer op de been moeten helpen, voorwaar een gigantische taak. Wat waren nu de taken van de

military component van UNTAC. Voor de algemene taakomschrijving kan ik het beste de heer Boutros Gali citeren die deze taak als volgt heeft omschreven, „*The objectives of the military arrangements during the transitional period are to stabilise the security situation and build confidence among the parties to the conflict*”. In de door mij al eerder aangegeven „*guidelines for troop contributing governments*” stond aangegeven wat er zoal in grote lijnen van de diverse bataljons, ieder binnen hun eigen sector, werd verwacht. In feite kwam het neer op normale taken voor lichte infanterie, waarbij we dan moeten denken aan het uitvoeren van patrouilles, inrichten van waarnemingsposten, het tonen van wat wel zo mooi „*presence*” wordt genoemd, het onderzoeken van incidenten en nagaan of de partijen zich wel aan de afspraken hielden. Met het uitvoeren van deze taken diende gedurende de gehele periode dat UNTAC was voorzien te bestaan, rekening te worden gehouden. In het begin diende daarnaast aandacht te worden besteed aan een operatie waarbij de vier partijen, die, zoals ik al eerder aangaf, zich door het gehele land bevonden, moesten worden verzameld, ontwapend, geregistreerd, enige tijd onder waarneming gehouden en daarna op aangeven van UNTAC Phnom Pen gedemobiliseerd. Dit geheel van activiteiten werd het „cantonneringsproces” genoemd. Het zal u duidelijk zijn dat dit niet de onbelangrijkste taak was; immers wanneer de wapens onder de bevolking zouden blijven zou er weinig hoop zijn op een langdurig rustige en stabiele periode na het vertrek van UNTAC uit Cambodja, wanneer dat ook mag zijn. Het zal u ook duidelijk zijn dat hier, althans tot op heden, door het niet meewerken van de partijen, de doelstelling van de VN nog niet is gerealiseerd. Het is het cantonneringsproces, of liever gezegd het mislukken ervan, dat nogal breed in de vaderlandse pers aan de orde is gesteld. Naar mijn mening niet onterecht, omdat het nu eenmaal een belangrijk onderdeel was van het gehele proces in Cambodja. Het ging naar mijn mening echter te ver om dan maar meteen te suggereren dat ons bataljon niet aan haar taak toekwam en dus maar beter kon worden teruggehaald naar Nederland, eventueel voor inzet elders. Nog afgezien van de indruk die een dergelijke eenzijdig afgekondigde manoeuvre op politiek niveau op de VN New York zou maken, het zou de operatie in Cambodja ernstig hebben geschaad.

Zoals ik al aangaf, het cantonneren vormde een deel van onze werkzaamheden, gepland om slechts een aantal weken te duren; daarna zou nog steeds moeten worden doorgegaan met de andere al door mij genoemde taken. Ik ben ervan overtuigd dat de situatie zoals die op dit

moment in Cambodja bestaat niet veel anders geweest zou zijn, dan wanneer het veelbesproken cantonnerings- of zoals u wilt „ontwapeningsproces” zou zijn uitgevoerd; immers naar ons snel bleek bevonden zich in Cambodja dusdanig grote aantallen wapens onder de facties, maar ook onder de bevolking zelf, dat alle partijen met gemak de van te voren met de VN overeengekomen aantallen wapens en munitie hadden kunnen inleveren om daarna nog genoeg over te houden om elkaar indien gewenst nog eens flink in de haren te vliegen. Ter illustratie hiervan moge dienen dat op de lokale markten in Cambodja een goed werkende Kalashnikov met munitie voor een paar dollar te krijgen was. Bij een aantal voorvallen binnen onze sector waar gewapende bendes dorpen of gehuchten meenden te moeten beroven, bleek daarnaast telkens dat de lokale bevolking, hoe kan het ook anders na een aantal jaren het zonder adequate politiebescherming te hebben moeten doen, over een soort burgerwacht beschikte, bestaande uit ongeveer de gehele mannelijke bevolking boven de 10 jaar en uitgerust met een scala van goed werkende wapens.

Wat uiteraard wel van belang was en is, is het gegeven dat UNTAC nog steeds een aantal onder de controle van de Rode Khmer staande gebieden niet kan of mag betreden. Dit betreft echter maximaal zo'n 10% van het land en heeft veelal betrekking op uiterst schaars bevolkt gebied waarvan men zich kan afvragen hoeveel mensen zich daar bevinden.

Waar hielden wij ons in de praktijk van alledag in Cambodja mee bezig? Uit de algemene taakstelling die ik al heb genoemd, kon voor elk bataljon een afgeleide taak worden geformuleerd waaraan door elk bataljon binnen haar sector uitvoering moest worden gegeven. Allereerst moesten we ervoor zorgen dat we in Cambodja direct na aankomst onder dak kwamen, zeker omdat zo ongeveer alle deskundigen ons vertelden dat de moesson niet lang meer op zich zou laten wachten. In een land waar zo goed als geen infrastructuur aanwezig is, betekent dat het zo snel mogelijk opbouwen van kampementen; dit dan meteen in combinatie met de andere taken die we hadden te vervullen. Het uitvoeren van een uitgebreid programma van verkenningen en patrouilles naast het realiseren van onze onderkomens en de beveiliging daarvan, zorgde ervoor dat we ons vanaf het begin al niet echt hoefden te vervelen. De locaties dienden in het begin van de grond af met eigen middelen te worden opgebouwd, nadat het terrein dat daarvoor benodigd was, mijnenvrij was gemaakt. Alle opstellingen en accommodaties moesten op palen komen te staan, om te voorkomen dat we tijdens de moesson bij het tijdelijk onder water lopen van de loca-

ties onze tenten moesten delen met ratten en andere min of meer onsmakelijke, maar in ieder geval door ons ongewenst geacht ongedierte.

Een tweede taak was het uitvoeren van verkenningen, observatie en patrouilles. Het doel daarvan was in tegenstelling tot wat we normaal doen, tweevoudig. Het was nu niet alleen zaak om zelf een en ander te zien of te weten te komen; ditmaal ging het er ook om, zelf te worden gezien. Het tonen van presentie op zoveel mogelijk plaatsen werd door UNTAC immers van het grootste belang geacht. Om hieraan uitvoering te geven werd door elke compagnie o.m. een zg. presentielocatie ingericht die naast de compagnielocatie min of meer zelfstandig door een peloton moest worden gerund.

Voorts werden veelvuldig check-points opgericht en werden grote aantallen voertuigen o.m. op wapens en allerlei soorten contrabande onderzocht en werd zoals gezegd een uitgebreid dag/nacht patrouilleschema uitgevoerd, dat ons werkelijk tot in vele uithoeken en gaten van onze sector bracht.

Een derde taak was het begeleiden van konvoien die vanuit Thailand onze sector doorkruisten. Dit waren o.m. voedseltransporten van het World Food programme of de konvoien met Cambodjaanse vluchtelingen die uit de kampen in Thailand naar hun geboorteland terugkeerden. Met name deze laatste taak was onder de mariniers vrij populair, omdat deze hen in contact bracht met de Cambodjaanse bevolking en zij op deze wijze het resultaat van o.m. onze aanwezigheid konden aanschouwen. Tijdens onze laatste maand werden door ons bataljon daarnaast nog een Refugee Reception Centre te Sisophon beveiligd en werden ook de vluchtelingen treintransporten vanuit Sisophon naar Phnom Pen door ons begeleid. Zoals ik al zei, dankbare taken omdat het ons liet zien dat er toch tienduizenden Cambodjanen voldoende vertrouwen in de toekomst van hun land hadden om er, veelal na jarenlange afwezigheid, terug te keren.

Een volgende taak was het ruimen van door ons gevonden, in beslag genomen of ons door de bevolking aangeboden munitie en explosieven. Voordat wij op pad gingen naar Cambodja wisten wij uiteraard dat het land letterlijk vergeven was van de mijnen en ander oorlogstuig. Welnu, ik kan rustig zeggen dat datgene wat wij daar op dit gebied aantreffen zowel qua aantallen en soorten, maar bovenal de wijze waarop een en ander was opgeslagen, onze stoutste verwachtingen overtrof. Ook de wijze waarop er in het verleden met mijnen in dit land moet zijn gewerkt wekte onze verbazing. De mijn werd en wordt nog steeds gezien als een handig af-

schermingsmiddel en dan niet alleen door militairen. Zo was er in Sisophon bv. iemand die ter afschrikking van houtdieven zijn voorraad maar had afgezet met een aantal APmijnen. Verder zagen wij dat militairen van het voormalige staatsleger aan het begin van de droge tijd in december, bij het betrekken van vluchtige stellingen weer kwistig met mijnen strooiden op de weg waarlangs zij in stelling ging. Deze mijnen lagen niet zoals verwacht alleen aan vijandzijde maar ook aan de zijde waar hun eigen mensen of families langs moesten, zonder dat daar van enige vorm van waarschuwingstekens sprake was. Het is dan ook vrij regelmatig voorkomen dat wij te maken kregen met militairen die op mijnen waren getrapt die door hen zelf waren gelegd.

Een volgende taak was het verlenen van medische steun aan de lokale bevolking, een taak nota bene die in de beginfase van de operatie expliciet was verboden door de VN aan de deelnemende bataljons. Dit verbod was ingegeven door vrees voor een tekort aan medicijnen of verbandmiddelen voor de eigen eenheden dat door uitgifte aan de burgerbevolking zou kunnen ontstaan. Gelukkig zaten wij relatief ruim in de medische voorraden en wij konden, met onofficieel medeweten van UNTAC ons al vanaf het begin met de medische steunverlening aan de bevolking bezighouden. Niet alleen leek ons dit een volkomen natuurlijke en menselijke zaak, het leverde bovendien enorm veel goodwill op, reden waarom UNTAC later dergelijke steun aan de bevolking voor alle bataljons verplicht stelde, voor zover dat natuurlijk binnen de mogelijkheden van de bataljons lag. Wij hebben aan deze taak goed invulling kunnen geven, omdat wij per compagnie een arts met ondersteunend medisch personeel in de organisatie hadden. Er kon dus op elke locatie steun aan de bevolking worden geleverd. Dit speelde met name in Sok San, een berucht malariagebied, en zoals gesteld de locatie van de B-cie. Hier kwamen ook veel familieleden van Rode Khmer-militairen op het spreekuur, tenminste als ze toestemming hadden van hun leiders zich te vervoegen bij de compagnie. Bij de C-cie te Phum Nimit bevond zich het veldhospitaal. Dit hospitaal was uiteraard primair meegenomen naar Cambodja om voor de eigen troepen te werken. Gelukkig hadden we zelf bijna geen zieken die er ernstig genoeg aan toe waren om in het hospitaal te worden opgenomen en ook schotwonden of gevolgen van mijnexplosies zijn ons bespaard gebleven. Dit hield in dat er dus plaats genoeg was om hulp te verlenen aan de soms bonte stoet patiënten die in het gunstigste geval zich op eigen kracht bij het hospitaal vervoegden of in het ongunstigste geval na

een mijnongeval in een draagzeil ernstig verminkt werden aangevoerd. Het klinkt bizar, maar door aan de laatstgenoemde Cambodjaanse gevallen hulp te verlenen kon als het ware niet alleen het specifieke vak van de oorlogschirurgie in de praktijk worden beoefend, ook gaf het ons de gelegenheid het volkomen operationeel draaien van het veldhospitaal en de daaraan verbonden medische afvoerketen op zijn merites te beoordelen en hier en daar aan praktijk aan te passen. Gelukkig ging een en ander niet ten koste van de Cambodjaanse gewonden; zij hadden wat je noemt geluk bij een ongeluk om na het hen overkomen leed in het voor Cambodjaanse begrippen ongekend goed uitgeruste Nederlandse hospitaal terecht te komen. Ik durf dan ook te stellen dat het Nederlandse veldhospitaal, zeker na een paar kleine aanpassingen, het beste was wat er op dit gebied in Cambodja was te vinden. Het enige probleem wat er na enige tijd nog bestond was gelegen in het feit dat de meegevoerde medicijnen waren bestemd voor een groep relatief gezonde mensen, nl. de bemanning van ons eigen bataljon. Dit betekende bv. dat met name oude mensen en zuigelingen soms niet konden worden geholpen enkel en alleen omdat de specifiek voor deze groepering benodigde medicijnen niet voorradig waren. Soms leverde dit voor onze artsen schrijnende situaties op, waarbij Cambodjaanse mensen stierven louter en alleen vanwege het ontbreken van de benodigde medicijnen.

Een volgende activiteit was de steunverlening op allerlei gebieden aan de in onze sector werkzame N.G.O's, burgerautoriteiten en, zeker in een later stadium aan de civil component van UNTAC. Wat dit laatste betreft, naarmate de verkiezingen steeds dichterbij kwamen, bleek dat bij het organiseren daarvan, maar ook zeker bij het treffen van de voorbereidingen een steeds groter beroep op de militairen in de diverse sectoren zou moeten worden gedaan. U moet hierbij denken aan het beveiligen van registratie- of verkiezingsteams of het leveren van transportsteun over moeilijk begaanbaar terrein of over water, waarvoor wij wél de middelen hadden en de civil component niet. Het is met name deze taak, het assisteren bij de verkiezingen, die het bataljon dat ons in december heeft afgelost, naast een aantal andere activiteiten zal bezighouden. In het kader van de steunverlening mag ook niet onvermeld blijven het verlenen van steun aan de lokale bevolking bij het herstellen van de infrastructuur. Deden wij dat al vanaf het begin met middelen die daarvoor eigenlijk niet waren bestemd, nadat minister Pronk ons met een bezoek had vereerd en ons voor dit doel een bedrag van f 500.000 had toe-

gezegd kon er door elke compagnie een aantal projecten op dit gebied worden gestart. Te denken valt hierbij aan relatief eenvoudig op te zetten en uit te voeren zaken zoals het bouwen van scholen, het slaan van waterputten, het herstellen van wegen en burggen of het bouwen of herstellen van lokale marktplaatsen die, zoals u misschien weet, niet alleen plaatsen voor het bedrijven van handel zijn, maar ook plaatsen waar het sociale leven op straat zich concentreert. Ook dit was een taak die door de mariniers erg graag werd uitgevoerd, alweer omdat zij direct resultaat van hun aanwezigheid zagen en hen daarnaast in contact met de burgerbevolking bracht.

Als volgende taak noem ik onze steun aan wat binnen UNTAC het „*public awareness programme*” werd genoemd. Binnen dit programma trokken vanuit Phnom Pen allerlei teams het land door met de bedoeling de bevolking voor te lichten over datgene wat UNTAC was en over de ontwikkelingen binnen het vredesproces. Soms denk ik wel eens dat goede voorlichting aan de bevolking, met name in het begin van de operatie, niet de aandacht gehad heeft die het verdiende. Maar al te vaak kwamen wij, uiteraard vooral in de afgelegen gebieden, mensen tegen die echt geen flauw idee hadden van wat wij wel in hun land kwamen doen en de veranderingen die zich inmiddels in hun eigen land aan het voltrekken waren. Met name militairen van de Rode Khmer, vooral zij die op het lagere niveau de opdrachten van hogerhand zonder vragen moesten uitvoeren, hadden geen flauw idee van wat zich in hun land afspeelde. Uiteraard lag hier ook voor ons bataljon een schone voorlichtingstaak en door elke compagnie werd hieraan dan ook de nodige aandacht besteed.

Als voorlaatste taak noem ik het gereedhouden van een Quick Reaction Force ter sterkte van een compagnie voor het optreden binnen de eigen sector. Kort nadat wij van UNTAC de opdracht hadden gekregen een dergelijke eenheid te formeren, kreeg een en ander aandacht in de Nederlandse pers. Kennelijk had hier de mening postgevat dat wij alsnog gewapenderhand het gebied van de Rode Khmer zouden binnengaan. Niets was echter minder waar; deze eenheid had tot taak waar nodig binnen de sector te hulp te komen wanneer eigen- of UNTAC personeel dat met de voorbereidingen van de verkiezingen bezig was, op de een of andere manier in de problemen zou komen. Dit was overigens op dat moment geen echt nieuwe taak voor ons. Al vanaf onze eerste aanwezigheid in Cambodja hadden wij per locatie 24 uur per dag een kleine QRF bij de hand.

Als laatste taak noem ik nog het uitvoering geven aan het cantonneringsproces, een gegeven dat ons zowel in Sok San met de Witte Khmer als in Phum Nimit met eenheden van het voormalige staatsleger ten deel viel. Op beide locaties is dit proces volledig doorlopen en kon in ieder geval de nodige ervaring op dit gebied worden opgedaan om, wanneer het ooit zover zou komen, alle hiervoor in aanmerking komende militairen te verwerken. Voegt u nu aan alle door mij genoemde taken nog toe het gegeven dat wij daarnaast onszelf 24 uur per dag dienden te beveiligen en ook bijna volledig in onze eigen logistiek moesten voorzien, dan moet u maar van mij aannemen, dat er weinig verveling is opgetreden. Tijdens de eerste zes maanden lag voor wat betreft de opgedragen taken de nadruk duidelijk op het uitvoeren van wat wel fase 2 werd genoemd, het cantonneringsproces en alles wat daarmee te maken had. Daarnaast diende voor zover de sterkte en de middelen van de bataljons dat mogelijk maakten, er zoveel als mogelijk aan „presentie” en steun in wat voor vorm dan ook aan de bevolking te worden gedaan. Kort voor ons vertrek vond er, gekoppeld aan een sectorgrenswijziging een accentverschuiving plaats in de richting van het met alle middelen ondersteunen van de verkiezingen en de voorbereidingen daarop; de verkiezingen die immers het uiteindelijke doel van UNTAC waren.

Ik heb in het voorgaande globaal geschetst hoe wij in Cambodja terecht zijn gekomen en hoe wij daar de ons opgedragen taken hebben uitgevoerd en ben nu toegekomen aan het volgende punt van mijn voordracht, een punt wat ik voor het gemak „aandachtspunten” heb genoemd. Onder deze noemer wil ik aandacht besteden aan wat lessons learned en aan een aantal losse punten.

Het eerste: verkenning. Aan elk groot deployment van een marinierseenheid zoals bv. de berg- en wintertraining in Schotland, Noorwegen, Italië of Duitsland of deelname aan een grote internationale oefening in NAVO-verband gaat in de regel een verkenning vooraf; immers, we willen graag weten hoe het toekomstige oefengebied eruit ziet. Is er accommodatie aanwezig, kan ter plaatse voeding worden aangekocht etc. Het opvallende nu was dat voor het niet geringe Cambodja deployment er geen verkenning is geweest. De reden daarvoor heb ik al in het begin uiteengezet. Dit had tot gevolg dat met name een aantal logistieke regelingen min of meer „in the blind” moesten worden getroffen. Een goed voorbeeld hiervan was de aanschaf van een partij hout voor geniewerkzaamheden en voor het verbeteren van de eigen locaties. Hadden wij van te voren geweten dat

juist „hout” in Cambodja nu net een van de weinige verkrijgbare artikelen is, en dat dan ook nog in de vorm van uiterst goedkoop hardhout, dan hadden wij ons een hoop moeite kunnen besparen en hadden wij door lokale verwerving in Cambodja de wankele economie weer een klein duwtje in de goede richting kunnen geven. Zoals met alles in het lege Cambodja, je kunt beter ergens mee verlegen dan om verlegen zitten. Daarnaast was een verkenning vooraf voor de beeldvorming van een aantal officieren van de bataljonsstaf en bv. de compagniescommandanten een goede ervaring geweest. Eenieder onder u zal met mij eens zijn dat er nu eenmaal altijd verschil is tussen het lezen van papieren verslagen of situatierapporten en het in de praktijk aanschouwen van het werkterrein voor de eerste zes maanden. Goed, een verkenning zat er dit keer dus niet in, toch denk ik dat er bij elk volgend optreden naar zal moeten worden gestreefd zo vroeg mogelijk een verkenning uit te voeren; een relatief kleine moeite die zich dubbel en dwars terugbetaalt.

Een volgend punt wat ik noem, en ik moet erbij zeggen, in willekeurige volgorde is de „veiligheid”. Ik heb dit punt opgebracht omdat ik soms het idee kreeg dat er met name in Nederland mensen rondliepen die dachten dat wanneer alles in Cambodja maar volgens de UNTAC S.O.P.'s of de national voorschriften zou worden uitgevoerd, de risico's tot nul zouden kunnen worden gereduceerd. Welnu, ik neem aan dat u het met mij eens zult zijn, dat 100% veiligheid tijdens een VN-operatie een fictie is. Zeker, door een goede discipline, oplettendheid en bovenal een goede dosis „common sense” kun je een heel eind komen. Echter, alles voorkomen is nu eenmaal onmogelijk. Wij zijn verleden jaar op pad gegaan met wat ik wil noemen open verwachtingen over het aantal doden en gewonden dat deze operatie zou kunnen opleveren. Op dat moment achtte ik het zeer wel mogelijk dat we ook allemaal zouden terugkeren. Maar ook het tegendeel was mogelijk en dan komen al gauw termen als „aanvaardbare verliezen” om de hoek kijken. Begrijp mij goed, ik was dolblij toen wij allen gezond en wel in Nederland waren teruggekeerd, maar het had, zonder dat wij daar veel aan hadden kunnen doen, ook zo gemakkelijk anders kunnen aflopen. Ook het bataljon dat ons heeft afgelost, heeft te maken met diezelfde onzekerheden. Ik heb mij in Cambodja eerlijk gezegd wel eens afgevraagd of „Nederland” zich wel voldoende realiseerde dat deelname aan VN-operaties alleen al statistisch gezien vroeg of laat slachtoffers gaat opleveren. Ik zeg niet dat Nederland daarom niet aan dergelijke operaties moet deelnemen, ik zeg alleen dat meedoen met de „gro-

te jongens" niet tot in lengte van dagen zonder slachtoffers zal blijven. Met welke risico's hadden wij daar nu te maken? Allereerst was daar natuurlijk het land Cambodja. Op sommige plaatsen inderdaad vergeven van de mijnen; daar waar op de ene dag geen mijnen lagen, konden ze de volgende dag wel liggen zoals sommige UNTAC collega's helaas moesten ondervinden. Verder hadden we te maken met een bevolking voor wie het bezit of het gebruik van wapens niet vreemd was. Met het oog hierop hadden we voor het optreden onder en soms ook wel tegen bepaalde delen van die bevolking een aantal wapengereedheidsfasen bepaald. Deze gereedheidsfasen gaven aan wat de „normale" toestand was waarin de bewapening zich diende te bevinden. Iedereen, van hoog tot laag, was gerechtigd bij dreiging deze gereedheid tijdelijk en plaatselijk te verhogen. Dit systeem heeft naar behoren gewerkt. Het grootste probleem op het gebied van de veiligheid werd eigenlijk gevormd door rondtrekkende bewapende groeperingen, die beslist niet altijd maar van één van de facties afkomstig hoefden te zijn en die zich bezig hielden met wat „banditisme" werd genoemd, het plegen van ordinare roofovervallen dus, waarbij het gebruik van geweld niet werd geschuwd. Eenmaal werd binnen onze sector zo'n groepje aangehouden, waarna bleek dat binnen deze groep van vier man, drie van de vier politieke facties waren vertegenwoordigd. Het ging hierbij voornamelijk om voormalige militairen die nu op een andere manier van het hen verstrekte wapen gebruik maakten om in hun levensonderhoud te voorzien.

Verder hadden we natuurlijk te maken met de risico's die we als bataljon van 750 man liepen, door gedurende zes maanden dag en nacht met de eigen bewapening en scherpe munitie om te gaan. Eenieder die zich buiten onze locaties begaf diende dit te doen, uitgerust met zijn persoonlijk wapen en voorzien van geplateerde houder met munitie. Dat je dat alleen door stringent naleven van de veiligheidsregels probleemloos kunt doen, is duidelijk. Als laatste noem ik het risico van tropische ziekten, zoals malaria. Door een goede discipline kunnen ook de gevolgen daarvan tot een minimum beperkt blijven. Over het aspect „veiligheid" wil ik tenslotte opmerken dat dat 24 uur per dag aandacht verdiende. Een probleem dat zich na enige tijd ging voordoen was dat sommigen zich, na aanvankelijk behoorlijk alert te zijn geweest, bij het uitblijven van incidenten zich in een veilige omgeving begonnen te wanen. Met andere woorden: „waarom doen we zo moeilijk, er gebeurt toch immers niets?" Dit is naar mijn mening een gevaarlijke gedachte; in Cambodja kan voor VN-militairen de vriend van vandaag de vij-

and van morgen zijn. Het land en haar bevolking zijn nu eenmaal voor ons westerlingen onvoorspelbaar, een gegeven dat nooit mag worden vergeten. Het volgende punt staat aangegeven als „onder bevelstelling". Ik bedoel hiermee het gegeven dat binnen een internationale VN-eenheid zoals de military component van UNTAC men als bataljon kan worden geconfronteerd met de eenvoudige order, een compagnie, bij voorkeur voor een moeilijke opdracht, onder bevel te stellen van, laat ik willekeurig zeggen: het Pakistaanse bataljon. Een dergelijke onder bevelstelling heeft bij ons enige tijd in de lucht gehangen, maar is nooit gerealiseerd. De consequenties van een dergelijke onder bevelstelling gaan verder dan alleen maar de soort en de hoeveelheid voeding die men dan als uitgeleend eenheid krijgt voorgeschoteld. U moet maar van mij aannemen dat er binnen de Aziatische bataljons echt heel anders werd gedacht over „aanvaardbare risico's" of over wat qua leefomstandigheden voor de troepen acceptabel was. Nogmaals, het is er bij ons niet van gekomen. Het is echter wel de moeite waard er eens bij stil te staan hoe in een dergelijk geval bij een offensieve actie de afzonderlijk aan de Nederlandse bataljonscommandant gegeven nationale veiligheidsinstructies door zo'n compagnie kunnen of moeten worden nageleefd. Een algemeen gegeven richtlijn om zoals dat heet „velig en verantwoord" te blijven opereren valt dan al snel een beetje in het luchtledige. Het volgende punt is „onzekerheid".

Als er iets is geweest dat tijdens onze Cambodjaperiode voor onrust heeft gezorgd, dan was dat wel het begrip onzekerheid. Onzekerheid over vertrekdata of data van terugkeer, maar ook onzekerheid over „wat gaat er nu precies in sector 1 gebeuren, wat gaan we bv. doen nu de Rode Khmer niet direct meewerkt?"

Het is gebleken dat niet iedereen even goed met het begrip onzekerheid kan omgaan. Toch is een goede en volwassen benadering van dat begrip met name in een grootscheepse, soms wat warrige VN-operatie van groot belang. Dit keer was het eens geen periode Noorwegen of Schotland waar je van te voren wel zo ongeveer kon weten wat er zou gebeuren. Dit keer hadden we te maken met de soms wat „spontane" besluitvorming door Phnom Pen. Dit keer hadden we te maken met een Force Commander die duidelijk „het grotere geheel" voor ogen had te houden en in wiens besluitvorming politieke factoren een voor ons soms ongewoon grote rol speelden.

Kortom, van hoog tot laag hebben we moeten leren leven met het begrip „onzekerheid". Het merendeel van het bataljon heeft daarmee uiteindelijk leren omgaan; sommigen echter zullen het nooit leren. Onzekerheid, een factor dus, ken-

merkend voor een optreden onder VN-leiding en iets om inderdaad rekening mee te houden.

Als volgende punt „leiding bij UNTAC”. Wat ik hiermee wil aangeven is het gegeven dat het gehele bataljon onder bevel was gesteld van de Force Commander. Met andere woorden er is niet veel wat voor wat het bataljon betreft, buiten hem om kan gaan. De volledige aansturing van het bataljon nadat het in Thailand was aangekomen, lag bij de staf van UNTAC. Ik denk dat wij binnen het bataljon, maar ook de mensen in Rotterdam, en ook die in Den Haag, daaraan even moesten wennen. Ik hoop niet dat er nu nog mensen rondlopen die denken dat er vanuit Nederland kan worden aangegeven wat er moet gaan gebeuren; dat is een foute aanname.

Hoewel er in de praktijk uiteraard stilzwijgende afspraken waren gemaakt waardoor snel kon worden gewerkt, was het bv. de Force Commander zelf die toestemming moest geven voor de terugkeer van *passionate leave cases* naar Nederland. Het is de staf van UNTAC die uiteindelijk uitmaakt wie met welk rijbewijs in het kader van UNTAC in de bataljonsvoertuigen mag rijden. Ik weet dat dit allemaal nogal overdreven klinkt, en in de praktijk valt het allemaal nog wel mee, maar formeel gezien heeft UNTAC compleet de leiding of zeggenschap over zowel het personeel als het materieel van het bataljon en als zodanig ook het laatste woord, zoals ook bleek bij de zaak van de twee mariniers die bij een dodelijk verkeersongeval in Thailand betrokken raakten. Op een gegeven moment bereikte ons vanuit Nederland de opdracht deze mariniers naar Nederland terug te sturen. De Force Commander dacht daar echter anders over en op order van hemzelf dienden deze mariniers toen gewoon in Cambodja te blijven. Kortom, we moeten ons realiseren dat Nederland voor ongeveer anderhalf jaar een bataljon aan de VN ter beschikking heeft gesteld en als zodanig daarover dan ook de zeggenschap niet meer heeft.

Een aspect van wat ernstiger aard op dit gebied is het gegeven dat de UNTAC-leiding uitmaakt welk optreden of welke actie nu wel binnen het mandaat vallen en welke niet. Dit is naar mijn mening een volkomen normale zaak. Het levert echter wel problemen op wanneer een bataljon laat ik zeggen extra „nationale” aanwijzingen krijgt, zich aan zo weinig mogelijk risico's bloot te stellen. Enige tijd heeft binnen UNTAC een plan gecirculeerd waarbij binnen sector 1, onder leiding van de sectorcommandant op een tweetal plaatsen langs de grens Thailand-Cambodja als het ware demonstratief en desnoods met geweld, alsnog toegang moest worden verkregen tot het door de Rode Khmer gecontroleerde gebied. Wij hadden een dergelijk plan

dan ook min of meer panklaar op tafel liggen. Ik noem dit aspect om erop te wijzen dat je bij de uitvoering van een dergelijk plan als bataljonscommandant dus voor een dilemma komt te staan. Enerzijds dienen uiteraard de gegeven opdrachten te worden uitgevoerd, anderzijds dient rekening te worden gehouden met het idee dat in Nederland leeft dat er beslist geen geweld zal worden gebruikt, waardoor het eventueel vallen van slachtoffers als een pijnlijke verrassing kan komen.

Het volgende punt is „frustraties”. Ik weet dat velen, althans zeker bij de pers zich afvroegen of wij door het niet uit de verf komen van het cantonneringsproces gefrustreerd zouden terugkeren. Welnu, ik denk niet dat dat bij veel mensen van het bataljon het geval was; er was immers nog zoveel meer te doen in het verre Cambodja. Wat wel speelde, maar waar nooit naar werd gevraagd zijn de frustraties die goed opgeleid, goedwillend en positief ingesteld personeel kan oplopen als het ziet hoe anderen, waarnemers, leden van de Civil Administration van UNTAC of Civ.Pol-medewerkers, de goeden uiteraard niet te na gesproken. de UNTAC periode „vieren” a raison van \$140 per dag. Ik heb het idee dat er zoiets bestaat als „beroeps VNers”; mensen die zich door hun respectievelijke regeringen van het ene VN-deployment naar het andere laten sturen. Mensen voor wie de bankrekening kennelijk meer telt dan het goed uitvoeren van de taken waarvoor ze zijn ingehuurd. Voor een goed begrip, ik ben daardoor niet gefrustreerd geraakt. Wel denk ik dat deze mensen, binnen de VN bekend staan als „de Gravy Train”, allerlei meelopers en opeters dus, nu eenmaal een fact of life zijn, het bestaan waarvoor we onze mensen het liefst van te voren moeten waarschuwen. Begrijp mij goed, ik heb het hier niet over andere bataljons die door een mindere uitrusting in de uitvoering van de taak bv. minder mobiel of zelfstandig kunnen zijn. Ik heb het hier over mensen die door een verkeerde instelling niet maximaal gebruik maken van de hen door de VN ter beschikking gestelde middelen en mogelijkheden en die de indruk wekken van: „het zal mijn tijd wel duren”.

Het voorlaatste punt wat ik wil aankaarten is de logistiek. Van alle bataljons die aan UNTAC deelnamen werd verwacht dat zij zouden beschikken over een min of meer standaard hoeveelheid voertuigen en uitrusting. Daarnaast was aangegeven dat men vanaf de dag van aankomst 2 maanden self-supporting diende te zijn, met uitzondering van water en brandstof. Na die twee maanden zou UNTAC met behulp van megacontracten, de bevoorrading op zich nemen. Om een lang verhaal kort te maken; ik

ben tot op de dag van vandaag nog dankbaar dat het Nederlandse bataljon, zeker in de eerste zes maanden, ten eerste bijzonder goed uitgerust op pad is gestuurd, en ten tweede over de mogelijkheden, personeel en financiën, beschikte om zichzelf in stand te houden en te blijven functioneren. De UNTAC bevoorrading, hoe ambitieus ook gedacht was in feite op de dag van ons vertrek nog steeds niet goed van de grond gekomen. Het zou te ver gaan om op dit moment aan alle daaraan ten grondslag liggende oorzaken aandacht te besteden; voor mij staat vast dat bij toekomstige VN-operaties toezeggingen op logistiek gebied met enige reserve moeten worden bekeken. Met alleen „goede wil” laat je nu eenmaal geen voertuigen rijden en kun je nu eenmaal geen troepen voeden. Daarnaast, Nederlandse militairen hebben in het algemeen in de tropen meer verzorging nodig dan Aziatische militairen die met veel minder toekunnen en eerlijk gezegd op het gebied van de verzorging nu ook niet echt worden verwend. Het grote verschil op logistiek gebied tussen het VN-optreden in Cambodja en een vorig buitenlands optreden van eenheden van het korps Mariniers waarbij ik ook was betrokken, nl. Noord-Irak en Turkije was voor mij wel het gegeven dat aan de laatste operatie die tot doel had de Koerden in Noord-Irak te beschermen, de VS deelnamen. De enorme hoeveelheid middelen en de logistiek die de VS daar konden inbrengen, werd in Cambodja node gemist.

Het laatste punt van aandacht waarover ik het wil hebben, heb ik genoemd: „haalbaarheid van VN-operaties”. Dit punt slaat dan niet alleen op de inzet in Cambodja maar ook op andere operaties, elders in de wereld. Allereerst wil ik in dit kader opmerken dat de kracht van de VN, haar multinationale opzet, naar mijn mening direct ook haar zwakte is. Daar waar het misschien politiek goed en bij de VN misschien zelfs wenselijk is om bij een militair optreden zoveel nationaliteiten als mogelijk in de strijd te werpen, is het nog maar de vraag of dat dan vanuit militair-technisch standpunt gezien, ook zo is. Dit is niet direct als kritiek bedoeld, maar wat kan of mag men verwachten van inzet of motivatie van een Aziatisch bataljon zonder al te veel middelen en waarvan de families van het personeel in het thuisland al vijf maanden geen salaris hebben ontvangen. Wat mag men qua inzet verwachten van een bataljon dat door een der deelnemende landen wordt ingebracht, waarvan alleen een deel van het kader echt militair blijkt te zijn. Ook bij het invullen van de staf van de military component van UNTAC mogen naar mijn mening best vraagtekens worden geplaatst. Ook daar prevaleerden politieke overwegingen om zoveel als mogelijk nationaliteiten

te krijgen verenigd. Gevolg, een mengelmoes van officieren en medewerkers, soms met uiterst beperkte kennis van de Engelse taal, en bij voorkeur allemaal gewend aan verschillende procedures en niet te vergeten, een ander werktempo, wat tot gevolg had dat de kar slechts door weinigen moest worden getrokken en de rest, ik zou bijna zeggen, belangstellend toekkeek. Naar mijn mening zou dus de politiek binnen de verdeling best wel wat minder aandacht kunnen krijgen en zou wat meer moeten worden gekeken naar datgene waartoe elk land het beste is geëquipeerd. Ten tweede wil ik opmerken dat het geen kwaad zou kunnen om de militaire staf van de VN die in New York de diverse vredesoperaties moet voorbereiden, flink uit te breiden. Hierdoor kan worden voorkomen dat grootscheepse operaties, waarvan die in Cambodja er zeker een is, onvoldoende voorbereid of doordacht worden begonnen en de planning in feite door de gebeurtenissen wordt ingehaald. Tijdens de vergadering die ik in New York mocht bijwonen werd de aanwezigen een operatie geschetst die in heel veel opzichten niet leek op datgene waarmee wij ons in de werkelijkheid een aantal maanden hadden beziggehouden.

Een derde punt wat ik in deze misschien wat negatief overkomende opsomming wil noemen is dat ik denk dat de VN en in feite dus ook wij hier in Nederland ons eens zouden moeten afvragen of de VN-operaties zoals die nu nog steeds worden opgezet en uitgevoerd, ten opzichte van de té scheiden of te ontwapenen partijen niet al te veel rekenen op wat ik wel eens genoemd heb „de blanke zielen”. Wat ik daarmee bedoel is het verschijnsel dat binnen de probleemgebieden vaak de aanwezigheid van de VN als zodanig nog wel wordt aanvaard, maar dat, wanneer het nu eens op echt open en eerlijk meewerken aankomt, menig partij het voor gezien houdt en net zoals in Cambodja het geval was, gewoon doorgaat met het versterken van de eigen positie. Diegenen die ergens al jaren de macht hebben gehad laten zich die macht nu eenmaal maar zelden vrijwillig uit handen nemen. Ik vond vanaf het begin het in Cambodja na te leven en onder andere door ons te controleren akkoord wel wat idealistisch van opzet. Het lijkt mij nog steeds buitengewoon moeilijk om in Azië, waar de tijd nu eenmaal een andere rol speelt dan bij ons, binnen een gepland tijdsbestek van anderhalf jaar een compleet verwoest en verscheurd land weer op de been te helpen. Begrijp mij goed, ik ben niet tegen optreden van de VN; de bevolking van Cambodja verdient het zeker te worden geholpen. Alleen houd ik mijn hart vast als straks de VN haar hielen hebben gelicht.

Ik heb trouwens sinds mijn terugkeer gemerkt dat deze vraag ook in de Nederlandse media speelt en misschien kunnen we er na de pauze op terug komen.

In het besef dat ik al veel te lang heb gesproken, en met name in het laatste punt meer problemen heb genoemd dan oplossingen gegeven, ben ik dan nu aan het einde van mijn voordracht gekomen. Als ik terugkijk op de eerste zes maanden dat een Nederlands bataljon in Cambodja heeft gediend, dan denk ik dat we gepast tevreden kunnen zijn; immers aan de door UNTAC opgedragen taken is op goede wijze uitvoering gegeven. Gelukkig is dat niet alleen mijn mening, maar ook die van de leiding van UNTAC en van de VN in New York. Daarnaast prijs ik mij zeer gelukkig met iedereen van dit toch ook voor het Korps Mariniers niet alledaagse deployment te zijn teruggekeerd. Ik heb al aangegeven dat je daar zelf een hoop aan kunt doen, maar dat je, zeker in een land als Cambodja nooit alles zult kunnen voorkomen.

Hebben wij nu als Nederlands bataljon de geschiedenis van Cambodja kunnen veranderen? Natuurlijk niet, maar we hebben wel binnen onze sector de zaak aardig in de hand kunnen houden en zagen om ons heen het land opbloeien, de economische activiteiten enorm toenemen en grote hoeveelheden vluchtelingen terugkeren.

Daarnaast hebben we uiteraard zelf veel nieuwe ervaringen kunnen opdoen die ons in een eventueel volgend VN-optreden zeker van pas komen. Tenslotte zal als gevolg van het ambitieuze VN-plan voor Cambodja dat land weer goed op de rails komen? Welnu, ik heb daar mijn eigen gedachten over. Voor mij staat wel vast, dat het in ieder geval niet aan het optreden gedurende de eerste 6 maanden van het Nederlandse bataljon zal liggen.

Ik dank u voor uw aandacht.

Discussie

Vraag: Er zal aan de VN veel lucht- en zeetransport ter beschikking moeten staan als de VN goed wil functioneren als „quick reaction force”. Hoe was de logistiek voor uw bataljon geregeld?

Antwoord: In Doorn stond v.w.b. gebruiksgoederen alles verzameld wat genoeg zou zijn voor 1 jaar, dus ook voor de bataljons na ons. Alles is met gecharterde schepen naar Thailand gestuurd. Spullen die wij niet lokaal konden kopen (zoals voedsel) verkregen wij via een Thaise

handelaar, die overigens ook de Rode Khmer bevoorradde en de weg dus goed kende. In Cambodja ging dat moeilijker, omdat dat al was leeggeplukt gedurende de laatste twintig jaar.

Wat daarna nog uit Nederland moest komen werd via vliegtuigen per pallets verstuurd. Er is dus geen behoefte gevoeld constant schepen heen en weer te laten varen.

Wat betreft de logistieke voorbereiding van een „quick reaction-force” is het gezien de diversiteit van de aard van de opdrachten erg moeilijk er 100% op voorbereid te zijn. Dat zou immers een kostbare aangelegenheid worden. Het zou prettig zijn als we meer tijd kregen tussen het onderkennen van een behoefte aan een VN operatie en het daadwerkelijk ter plaatse zijn.

Vraag: Wat is de minimum reactietijd om een mariniers bataljon in te zetten? Je moet toch 100% selfsupporting zijn?

Antwoord: De minimum reactietijd is kort; maar veel hangt af van wat je van te voren al hebt kunnen regelen. Hoewel luchttransport duur is, maakt het het wel mogelijk de reactietijden aanzienlijk te verkleinen. Het personeel kan met luchttransport immers snel worden ingezet. Maar daar ben je er natuurlijk nog niet mee, want voordat je een bataljon als geheel voor langere duur kan inzetten, moet je ter plaatse direct aan herbevoorrading gaan denken. In Irak was het anders, omdat de Amerikanen al aanwezig waren. Er was toen dus al een basis en dat was een groot voordeel.

Vraag: Uw bataljon was er als eerste en het tweede wordt binnenkort al weer snel afgelost door het derde. Heeft u een voorkeur voor een bepaalde manier van afwisselen?

Antwoord: Het gehanteerde systeem heeft bij ons goed gewerkt. Het afwisselen van maar 1 compagnie, waar u waarschijnlijk op doelt, is moeilijk. Het is ook financieel gezien heel kostbaar. De VN betaalt om de zes maanden een wissel.

Er is een „advance-party” van zo'n dertig man gestuurd, bestaande uit de commandant met zijn stafofficieren en compagniescommandanten. Daarna heeft men gebruik gemaakt van een vliegtuig met 300 man op de heenreis en weer 300 man retour. Dat heeft geen operationele nadelen opgeleverd. Je valt wel even terug, maar die 300 man komen niet onvoorbereid. Nogmaals: de wissel zoals die heeft plaatsgevonden is ons goed bevallen.

Vraag: De Rode Khmer is ongrijpbaar:
– ze doen alleen dingen in hun eigen voordeel;
– de top is goed georganiseerd maar daaronder is het rommelig;

- er is het probleem van de indoctrinatie (kinderen zijn ermee opgegroeid). Mag ik uw reactie hierop?

Antwoord: Mijn ontmoetingen met de Rode Khmer bestonden uit contacten met sjofele lui die zich uitgaven voor hoge militairen. Het was erg moeilijk om met ze te praten. Ze volgen geen strakke lijn. Zo wisten ze op lager niveau van onze komst niets af, waaruit je eventueel mag afleiden dat ze slecht worden geleid. Een senior waarnemer uit India zei dat er voor hem zelfs na zes maanden niet achter te komen was, hoe het precies in elkaar zat. Geïndoctrineerd wordt er zeker. Mensen kijken je uitdrukkeloos aan; je merkt dat je woorden absoluut geen indruk op ze maken. Ze mochten ook geen contacten maken. Het verschil met gebieden zonder Rode Khmer invloed was duidelijk; de mensen waren veel vriendelijker en opener. De grootte van de Rode Khmer is onduidelijk. Wel weten we dat ook een kleine groep een VN operatie kan torpederen.

Vraag: De Rode Khmer wordt financieel gesteund door China. Maakt dat het niet aantrekkelijk voor anderen om zich bij hen te voegen?

Antwoord: De vreemde situatie deed zich voor dat Witte Khmer militairen zich meldden bij de Rode Khmer. In eerste instantie dachten we aan een politieke samenwerking, maar het bleek dat de Witte Khmer generaal ter plaatse niet meer betaalde, dus stapte men gewoon over. Ook de verhoudingen onderling zijn vaak niet te begrijpen. We hebben meegemaakt dat een generaal van het staatsleger een generaal van de Rode Khmer op zeer joviale wijze begroette. Het bleek dat ze enkele jaren daarvoor samen nog aan dezelfde kant hadden gestaan.

Vraag: Zijn er in uw tijd ook gijzelingen geweest?

Antwoord: Kom je te vaak in een gebied waarin je wordt verondersteld niet te komen (en er waren echt lui die er maar rondreden alsof het allemaal zo maar kon), dan word je vroeg of laat eens vastgehouden. Dat lijkt dan gauw op een gijzeling, maar dat is wat overdreven. Er is voorzover ik weet nooit wat geëist voor de teruggave; echte gijzelingen zijn er n.m.m. dus niet geweest. Het duurt alleen soms (opzettelijk?) wat lang voordat men na aanhouding weer verder mag.

Vraag: Heeft het klimaat de dienstuitoefening nog beïnvloed?

Antwoord: In het begin waren er mensen die het

Nederlandse tempo aanhielden. Die vielen na enige tijd vanzelf om. Er werden middagrusten ingesteld. Die rusten werden na verloop van tijd gebruikt om te sporten. Je went dus gauw, je leert er mee om te gaan. Onze optredens waren vaak statisch of bestonden uit gemotoriseerde patrouilles, waardoor we er nauwelijks hinder door ondervonden. Je moet wel veel (maar niet te veel) drinken; dat hadden we in Irak geleerd. We deden veel aan nachtoperaties. Dat was de meest koele tijd en er gebeurde nogal wat, al was dat over het algemeen vrij onschuldig. We hebben dan ook veel aan onze nachtzichtapparatuur gehad. We deden dan wel eens dingen waarvoor we geen opdracht hadden, zoals het door de bevolking in laten leveren van wapens. Dat ging zonder noemenswaardige problemen; waarschijnlijk omdat ze thuis de schuur toch vol hadden staan met nog meer wapens. Over het algemeen kan je stellen dat het klimaat ons niet opgebroken heeft.

Vraag: Het verschil tussen het opereren in een terrein in Noorwegen of Cambodja verschilt nogal. Hoe heeft u dat geoefend? Heeft u veel aan uw ervaring in Irak gehad?

Antwoord: We hebben inderdaad veel aan onze ervaring in Irak gehad. We hebben verkorte jungle-instructies gegeven. Alhoewel Cambodja geen echte jungle is, is toch gebleken dat deze verkorte instructie samen met ons boeren verstand voldoende was. In feite komt het hier op neer: in Noorwegen houd je je aan de regels, dan gaat alles fysiek goed. Voor Cambodja geldt hetzelfde.

Vraag: Ontwapening was uw primaire taak. Wat was uw onderhandelingsstechniek?

Antwoord: Er zijn geen cursussen over onderhandelen op dit niveau te vinden. Er waren wel wat algemene cursussen gevolgd. We onderhandelden met vertrouwde tolken. De Thaise militairen speelden tijdens de onderhandelingen een vreemde rol als tussenpersoon. De Cambodjanen zijn ondoorgrondbaar. Ik heb mezelf enorm in moeten houden en heb geleerd dat je ze de tijd moet geven.

Al hadden we 100% techniek in huis gehad, dan waren we toch niet verder gekomen. We kwamen daar om toezicht te houden op iets dat al lang was afgesproken en als er dan wat moeilijkheden tussendoor komen, kan ik onderhandelen wat ik wil, het lukt gewoon niet. Je hebt met veel partijen te maken, die zich ook nog achter elkaar verschuilen. Het is uitermate moeilijk.

Vraag: Heeft u een permanente liaison-officier bij de VN staf gehad?

Antwoord: Kolonel Huijssoon was belangrijk. Hij zal als hoogste aanwezige Nederlandse militair dicht bij de Force Commander. Toch misten wij een eigen liaison-officier in de staf. Verschillende landen hadden dat wel. Alle geruchten moest ik zelf onderzoeken. Posities in de staf worden nu eenmaal van te voren bepaald. De pogingen die we hebben ondernomen om meer invloed te krijgen in de VN staf zijn helaas gestrand.

Vraag: Wat deed Defensie en/of u aan gevechtstress?

Antwoord: Voor ons vertrek hebben we daar aandacht aan besteed met psychologen. We hebben meegemaakt dat één persoon nogal onder de indruk van de omstandigheden raakte en die hebben we bij de staf geplaatst. Na enige tijd kon hij gewoon weer naar zijn eenheid terug. Alhoewel we veel ellende hebben gezien, hebben we zelf niets ernstigs meegemaakt. Als er mensen terug moesten worden gestuurd, was dat door familie omstandigheden. Bij terugkomst in Nederland moest iedereen zich weer aanpassen aan het wat schoolser systeem. Daar worden speciale programma's aan gewijd. We hebben ter plaatse veel gepraat, maar je weet nooit voor 100% wat er speelt. Er is ook een telefoonnummer dat gedraaid kan worden als er plotseling behoefte bestaat om te praten.

Vraag: Er zijn verschillende partijen en er worden veel wapens gebruikt. Dat kan escaleren. Is er een evacuatieplan?

Antwoord: Op elke locatie moesten zo'n 10 à 11 man „stand by” staan om iets te kunnen doen. We hebben nooit zulke grote problemen gehad dat we voor de vraag stonden of we locaties zouden moeten ontruimen. Eén van onze locaties bij de Rode Khmer werd vaak onder druk gezet, maar daar is niet op gereageerd. Deze Bravo-compagnie had de mogelijkheid, weliswaar met achterlating van alles, binnen een 1/2 tot 1 uur in Thailand te zijn. Iedereen had de beschikking over bovendeck voor het geval van beschietingen. Verder gingen de maatregelen in onze tijd niet.

Voordrachten

De vrijheid van meningsuiting in de krijgsmacht

Op 18 maart jl. hield de Vereniging een bijeenkomst over bovenstaand onderwerp. Gastspreekers waren prof. mr. G.L. Coolen (bijzonder hoogleraar militair recht te Amsterdam), kolonel b.d. N. Stuiver (voorzitter NOV) en kltz drs. R.T.B. Visser (voorzitter KVMO). Discussieleider was luitenant-generaal G.J. Folmer. Hieronder volgen de tekst van de inleidingen en een samenvatting van de gevoerde discussie.

Prof. mr. G. L. Coolen

Grondrechten begrenzen de staatsmacht. Zij beschermen de burger tegen de macht van de Staat. In het verleden is wel de opvatting verdedigd dat grondrechten niet zouden gelden voor personen die tot de overheid in een bijzondere verhouding staan, zoals ambtenaren of militairen. Thans echter is algemeen aanvaard dat grondrechten voor een ieder gelden, ook voor militairen. Reeds in de Defensienota 1974 wordt opgemerkt: „Hun bijzondere status ontnemt militairen niet het genot van de in de Grondwet en in de Europese conventie tot bescherming van de rechten van de mens neergelegde fundamentele vrijheidsrechten.”

Wel kunnen militairen, vanwege de bijzondere verhouding waarin zij tot de overheid staan, aan verder gaande beperkingen worden onderworpen dan andere staatsburgers. Ook aan de nieuwe Grondwet, van 1983, ligt – blijkens de wordingsgeschiedenis – het standpunt ten grondslag dat de grondrechten voor een ieder gelden, met inbegrip van militairen.

De vrijheid van meningsuiting

De vrijheid van meningsuiting is geregeld in art. 7 Grondwet. Het eerste lid van dit artikel luidt:

„Niemand heeft voorafgaand verlof nodig om door de drukpers gedachten of gevoelens te openbaren, behoudens ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.”

Het derde lid voegt hieraan toe dat ook voor het openbaren van gedachten of gevoelens door andere middelen dan de drukpers niemand voorafgaand verlof nodig heeft, wederom: behoudens

ieders verantwoordelijkheid volgens de wet.

Art. 7 Grondwet bevat twee regels:

– het verbiedt *censuur*, of preventief toezicht; dus het vergen van voorafgaand verlot voor het openbaren van gedachten of gevoelens vanwege hun inhoud;

– het eist dat *repressief* optreden, of optreden achteraf, steun vindt in een wet in formele zin.

Beide regels gelden in gewone tijden. In buitengewone tijden – na afkondiging van een *uitzonderingstoestand* (als bedoeld in art. 103 Grondwet) – kunnen andere regels gelden. Ook het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (dat sinds de ratificatie in 1954 tot het geldende Nederlandse recht behoort) bevat een bepaling inzake vrijheid van meningsuiting. Ook deze bepaling verbiedt censuur, maar laat repressieve beperkingen toe mits deze bij de wet zijn voorzien. Bovendien eist het Europees Verdrag dat de beperkingen in een democratische samenleving nodig zijn:

– in het belang van: 's lands veiligheid, territoriale onschendbaarheid of openbare veiligheid; de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten; de bescherming van de gezondheid of de goede zeden; de bescherming van de goede naam of de rechten van anderen;

– of om: de verspreiding van vertrouwelijke mededelingen te voorkomen; het gezag en de onpartijdigheid van de rechterlijke macht te waarborgen.

Repressieve beperkingen zijn toegestaan, mits zij steun vinden in een wet in formele zin

Ingevolge art. 7 Grondwet blijft een ieder voor elke door hem geuite mening „verantwoordelijk volgens de wet”. Deze formule houdt in dat *repressieve* beperkingen inzake de vrijheid van meningsuiting zijn geoorloofd, op voorwaarde dat zij steun vinden bij de wet. Twee categorieën beperkingen vallen te onderscheiden: algemene, voor iedere staatsburger geldende, beperkingen en bijzondere beperkingen, die uitsluitend voor bepaalde groepen van staatsburgers gelden.

Algemene beperkingen zijn met name in het Wetboek van Strafrecht te vinden. Men spreekt in dit verband gewoonlijk van drukpersdelicten. Drukpersdelicten zijn strafbaar gestelde openbaringen van gedachten en gevoelens. Het een ander opzettelijk beledigen bv. is strafbaar gesteld. De wet verbiedt dus opzettelijke belediging. Heeft iemand echter een beledigend artikel geschreven, dan kan – gelet op de vrijheid van meningsuiting – publicatie niet, door toezicht vooraf, worden voorkomen. Wel kan achteraf tegen de schrijver een strafvervolgning worden ingesteld.

Ook stelt – om een ander voorbeeld te noemen – art. 131 Sr strafbaar: het in het openbaar, mondeling of bij geschrift, opruien tot enig strafbaar feit of tot gewelddadig optreden tegen het openbaar gezag. En art. 132 Sr: het verspreiden, openlijk tentoonstellen, aanslaan of ter verspreiding in voorraad hebben van een geschrift waarbij wordt opgeruid. Zo zijn vele voorbeelden te noemen.

Vermeldenswaard zijn in dit verband art. 53 en 54 Sr:

Art. 53: „1. Bij misdrijven door middel van de drukpers gepleegd wordt de uitgever als zodanig niet vervolgd, indien het gedrukte stuk zijn naam en woonplaats vermeldt en de dader bekend is of op de eerste aanmaning nadat tot het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek is overgegaan, door de uitgever is bekendgemaakt.

2. Deze bepaling is niet toepasselijk, indien de dader op het tijdstip van de uitgave strafrechtelijk niet vervolgbaar of buiten het Rijk in Europa gevestigd was.”

Art. 54: „1. Bij misdrijven door middel van de drukpers gepleegd wordt de drukker als zodanig niet vervolgd, indien het gedrukte stuk zijn naam en woonplaats vermeldt en de persoon op wiens last het stuk is gedrukt, bekend is of op de eerste aanmaning nadat tot het instellen van een gerechtelijk vooronderzoek is overgegaan, door de drukker is bekendgemaakt.

2. Deze bepaling is niet toepasselijk, indien de persoon, op wiens last het stuk is gedrukt, op het tijdstip van het drukken strafrechtelijk niet vervolgbaar of buiten het Rijk in Europa gevestigd was.”

Bijzondere beperkingen voor met name militairen zijn te vinden in: de Militaire Ambtenarenwet 1931 en de Wet rechtstoestand dienstplichtigen; het Wetboek van Militair Strafrecht en de Wet militair tuchtrecht. Krachtens het Europees Verdrag zijn repressieve beperkingen inzake de vrijheid van meningsuiting geoorloofd, mits deze zijn voorzien bij de wet en bovendien in een democratische samenleving nodig zijn (onder meer): „in het belang van de bescherming van de openbare orde”. Naar het oordeel van het Europese Hof – in de zaak Engel e.a. (uit 1976) – omvat de term *orde* in dit verband niet slechts de openbare orde in eigenlijke zin, maar ook de orde binnen een bepaalde sociale groep; dit met name wanneer, zoals in het geval van de krijgsmacht, een verstoring van de orde binnen een zodanige groep haar weerslag kan hebben op de orde in de samenleving als geheel. Onder beperkingen „in het belang van de bescherming van de openbare orde” vallen dus ook beperkingen uitsluitend ter bescherming van de orde binnen de krijgsmacht.

De Militaire Ambtenarenwet 1931 en de Wet rechtstoestand dienstplichtigen

De erkenning dat grondrechten ook voor militairen gelden en dat beperkingen inzake de uitoefening van deze rechten slechts zijn toegestaan indien deze hun grondslag vinden in de wet, maakte aanpassing van de voor militairen geldende voorschriften noodzakelijk. In 1988 werden aan zowel de Militaire Ambtenarenwet 1931 als de Wet rechtstoestand dienstplichtigen vijf nieuwe artikelen toegevoegd, die – zoals te lezen valt in de memorie van toelichting – ten doel hadden: „het zoveel mogelijk in formele wetgeving een grondslag doen vinden van voorschriften en maatregelen, die op enigerlei wijze aan een grondrecht (kunnen) raken.”

Met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting bepalen beide wetten thans dat een militair zich dient te onthouden van: „het openbaren van gedachten of gevoelens, indien door de uitoefening van (dit recht) de goede vervulling van zijn functie of de goede functionering van de openbare dienst, voor zover deze in verband staat met zijn functievervulling, niet in redelijkheid zou zijn verzekerd.”

Tegen een militair kunnen, in geval schending van de gedragsregel, vervat in deze bepaling, administratieve maatregelen worden genomen. Zo zou een militair, in geval van voortdurende schending, bv. wegens ongeschiktheid kunnen worden ontslagen; of, indien hij dienstplichtig is, worden teruggesteld. Ook kunnen schendingen worden verwerkt in een beoordeling of in een (ander) ambtsbericht.

Een kapitein van de Koninklijke luchtmacht ontving in 1981 van de secretaris-generaal van het ministerie van Defensie een brief, die luidde:

„Ik heb ervan kennisgenomen dat u tijdens een door de VPRO op 24 augustus 1981 georganiseerde forumdiscussie, bestemd voor uitzending via de televisie, uitlatingen van de volgende strekking hebt gedaan (...):

1. U hebt naar aanleiding van de uitspraak van de Hoge Raad der Nederlanden in de zaak van Van Wingerden gesteld dat de weigering van dit college om recht te spreken in die zaak, u deed denken aan de rechtspraak in de nazi-tijd.

2. U hebt gesteld ten aanzien van het voorlichtingsbeleid van Defensie inzake de kernwapenproblematiek „keihard bedrog” te kunnen aantonen.

3. U hebt in verband met het regeringsstandpunt van december 1979 over het NAVO-besluit tot modernisering van kernwapens en het daaraan gewijde Kamerdebat, gesproken van „bedrog van de minister-president”.

Als uw hoogste ambtelijke chef acht ik vorenbedoelde uitlatingen onverenigbaar met uw posi-

tie van officier-beleidsmedewerker van dit ministerie en breng ik u hierbij mijn afkeuring daarover ter kennis.” De kapitein stelde tegen deze brief beroep in. Zijns inziens kon de brief niet in stand blijven „wegens strijd met het grondrecht van de vrijheid van meningsuiting zoals dat hier te lande geldt”. Naar het oordeel van de Centrale Raad van Beroep was van zodanige strijd evenwel geen sprake. Zowel de vraag of de uitlatingen van de kapitein konden worden aangemerkt als een ontoelaatbare aantasting van de goede vervulling van zijn functie (dan wel van de goede functionering van de dienst), als de vraag of de secretaris-generaal bevoegd was tegen deze aantasting achteraf kon op te treden, beantwoordde de Raad bevestigend. (CRvB 5 juni 1986, mrt 1987, p. 10, m.nt. G.L.C.). Zie ook: CRvB 16 juni 1988, mrt 1989, p. 94, m.nt. G.L.C.

Het Wetboek van Militair Strafrecht

Ook het Wetboek van Militair Strafrecht bevat bepalingen die een beperking inhouden van de vrijheid van meningsuiting. Verwezen kan met name worden naar art. 153 MSr, dat strafbaar stelt het mondeling of bij geschrift opruien van een militair tot enig misdrijf, omschreven in het Wetboek van Militair Strafrecht of te begaan onder een der in art. 44 Sr vermelde omstandigheden, alsmede het verspreiden, tentoonstellen, aanslaan of ter verspreiding in voorraad hebben van een zodanig geschrift.

Drie redacteurs van het in de legerplaats Oirschot verschijnende blad „Luctor” – allen dienstplichtigen in werkelijke dienst – hadden in een aflevering van het blad een (zeer) opruiend geschrift opgenomen en deze aflevering vervolgens binnen de kazerne verspreid. Het geschrift was een ingezonden stuk, dat *niet* de naam van de schrijver (of inzender) vermeldde. De drie redacteurs verweerden zich door te stellen, dat het opzet om op te ruien had ontbroken omdat onder het stuk was vermeld: „Dit stuk is ingezonden en dus niet voor verantwoording van de redactie.” Het Hoog Militair Gerechthof verwierp dit verweer echter, „reeds op grond hiervan, dat het bedoelde onderschrift in geen enkel opzicht blijkt geeft van afkeuring van de inhoud en strekking van het daarboven opgenomen stuk”. Vervolgens werden de redacteurs wegens het „bij geschrift een militair opruien tot enig misdrijf in het Wetboek van Militair Strafrecht omschreven, meermalen gepleegd” veroordeeld tot een gevangenisstraf van twee maanden voorwaardelijk, met een proeftijd van twee jaar, alsmede een geldboete van f 200,-, bij gebreke van betaling te vervangen door hechtenis voor de duur van twintig dagen.

(HMG 9 september 1970, mrt 1971, blz. 87, m.nt. W.H.V.).

De Wet militair tuchtrecht

Ook de Wet militair tuchtrecht bevat bepalingen die een beperking inhouden van de vrijheid van meningsuiting. Vermeldenswaard is in de eerste plaats art. 30 WMT, dat luidt:

„1. In strijd met de militaire tucht gedraagt zich de militair die een andere militair mondeling of bij geschrift opruiet tot een inbreuk op enige in deze wet omschreven gedragsregel, alsmede de militair die een dergelijk geschrift verspreidt.

2. Het eerste lid is mede van toepassing op de militair die geen dienst doet of behoort te doen, en zich niet bevindt op een militaire plaats.”

Art. 30 WMT moet worden gelezen naast art. 153 MSr. „Een duidelijke scheidslijn tussen de strafrechtelijke en tuchtrechtelijke opruiingsbepalingen is gelegd door het rechtstreeks verband met een ander strafbaar feit respectievelijk tuchtfout”, aldus de memorie van toelichting. Deze opmerking is niet juist. Art. 30 WMT spreekt van „opruien tot een inbreuk op enige in deze wet omschreven gedragsregel.” Een zondige inbreuk kan een misdrijf als bedoeld in art. 153 MSr opleveren. Indien dit het geval is, is tuchtrechtelijke afdoening niet mogelijk.

Ook kan worden genoemd art. 35 WMT, dat luidt:

„1. In strijd met de militaire tucht gedraagt zich de militair die, zich voor de uitoefening van de dienst op het gebied van een vreemde mogendheid bevindend, enige, niet het Koninkrijk betreffende, politieke activiteit ontplooit. Onder politieke activiteit is niet begrepen het uitoefenen van het actief en passief kiesrecht.

2. Het eerste lid is mede van toepassing op de militair die geen dienst doet of behoort te doen, en zich niet bevindt op een militaire plaats.”

Blijkens de memorie van toelichting heeft dit artikel mede ten doel „een tuchtrechtelijke sanctionering te geven aan de verplichting, opgenomen in artikel II van het Verdrag tussen de Staten die partij zijn bij het Noord-Atlantische Verdrag, nopens de rechtspositie van hun krijgsmachten (Londen, 19 juni 1951, Trb. 1951, nr. 114)”. Genoemd art. II luidt in de Nederlandse vertaling, voor zover in dit verband van belang:

„Een krijgsmacht, haar civiele dienst, de leden daarvan, alsmede hun gezinsleden zijn gehouden de wetten van de Staat van verblijf te eerbiedigen en zich te onthouden van elk optreden in strijd met de geest van dit Verdrag en in het bijzonder van elke politieke activiteit in de Staat van verblijf. De Staat van herkomst is mede gehouden de hiertoe noodzakelijke maatregelen te nemen.” Overigens beperkt art. 35 WMT zich niet tot landen die zijn aangesloten bij de

Noordatlantische Verdragsorganisatie. „Het is gewenst dat de regels die van toepassing zijn op onderdelen van de krijgsmacht die in een NAVO-land verblijven in gelijke mate gelden voor militairen die elders worden ingezet”, aldus de memorie van toelichting.

Op de vraag van de zijde van de Tweede Kamer of art. 35 WMT niet in strijd was met het recht op vrije meningsuiting (?), antwoordde de regering in de nota naar aanleiding van het eindverslag: „Wij zijn van oordeel dat daarvan geen sprake is. Het artikel is geschreven voor situaties, waarin Nederland in tijd van vrede op basis van internationale afspraken militairen naar een ander land zendt. Die uitzending geschiedt op basis van wederzijdse erkenning tussen de verzendende en de ontvangende staat. Tot zulk respect behoort het feit dat de bezoekende militaire eenheden zich niet met de politieke situatie in de ontvangstaar inlaten en zich volgens het recht van de ontvangstaar gedragen. Dit achten wij volstrekt met de doelstellingen van het internationale recht verenigbaar. De zendstaar dient deze middelen te hebben om zulks van zijn rechtssubjecten te kunnen afdwingen. De landen waar Nederland op grond van het NAVO-statusverdrag of bilaterale afspraken militairen voor uitoefening van de dienst heen zendt, plegen zelf het beginsel van de vrijheid van meningsuiting te huidigen en zullen er dus niet op uit zijn die vrijheden voor vreemde militairen op hun grondgebied te ontkrachten. Waar uit de uitoefening van bepaalde fundamentele vrijheden geen wrijvingen tussen staar van ontvangst en zendstaar ontstaan is er geen reden het tuchtrecht in te schakelen. Dit is slechts te duchten als die vrijheden worden gebruikt voor de uitoefening van politieke activiteiten, die de rechtsorde in de staar van ontvangst raken. Om de kans daarop te voorkomen, is de norm van artikel 35 WMT voorgesteld.”

Andere gevallen

Van strijd met de vrijheid van meningsuiting zou wel sprake zijn, indien het bestuur maatregelen zou nemen naar aanleiding van het louter uiting geven aan bepaalde opvattingen, zonder dat zich een geval als hiervoór bedoeld zou voordoen. Toen in een beoordeling van een officier in punt 39 werd vermeld dat het wellicht aanbeveling zou verdienen bij toekomstige functietoewijzingen met zijn opvattingen omtrent het bezit en de inzet van kernwapens rekening te houden, overwoog de Centrale Raad van Beroep: „De in de Grondwet en verdragen geregelde vrijheid van meningsuiting laat naar 's Raads oordeel niet toe de conclusie van verminderde inzetbaarheid of geschiktheid (...) te verbinden aan opvattingen ten aanzien van de kernbewa-

peningsproblematiek of af te leiden uit het innemen of publiceren van een standpunt dat niet met het regeringsstandpunt in overeenstemming is.' (CRvB 11 mei 1983, mrt 1983, p. 356, m.nt. G. L. C.).

Dit ligt uiteraard anders – ook naar het oordeel van de Centrale Raad van Beroep – indien een militair aan zijn standpuntbepaling bijv. de mededeling zou verbinden dat hij bepaalde opdrachten niet zou uitvoeren. In het hiervoor aangehaalde uitspraak overwoog de Raad eveneens, naar aanleiding van een opmerking van de betrokken officier dat hij in geval van het uitbreken van een nucleair conflict zijn pet aan de wilgen zou hangen: „Deze strijd met artikel 7 Grondwet zou zich naar 's Raads oordeel niet hebben voorgedaan, wanneer de tweede zin van de aantekening bij punt 39 (...) een tekst zou hebben gehad in de trant van: ‚Wellicht verdient het echter – aangezien is gebleken dat de beoordeelde niet bereid is alle opdrachten ter zake van het gebruik van kernwapens onvoorwaardelijk uit te voeren – aanbeveling met de daaruit voortvloeiende verminderde inzetbaarheid c.q. geschiktheid rekening te houden.‘ (...)”

Ten slotte wil ik een kort citaat voorlezen, waarin melding wordt gemaakt van een bevelhebber die weliswaar kritiek heeft op zijns inziens ten onrechte doorgevoerde bezuinigingen, maar vervolgens uitdrukkelijk verklaart opdrachten loyaal te zullen uitvoeren. „*De Heer de Ruiter, de lyst van dees toerusting ziende, oordeelde dat men de vloot met meer en zwaarder scheepen behoorde te vergrooten, om tegens de Franschen ontrent Messina te kunnen bestaan: want hy hieltt ze, inzonderheit de Provencialen, voor kloeke zeeluiden, die zwaare scheepen hadden (...). Doch de geen en die 't meeste bewindt van zaaken hadden, verstonden dat de vloot sterk genoeg zou zyn, het zy dan om kosten te spaaren, of om dat ze te kleenen gevoelen van de Fransche (...) zeemaght hadden. Zeker Heer van een Kollegie ter Admiraaliteit, met den Heer de Ruiter hier over in gesprek geraakt, en hoorende dat hy zich bezwaart vondt met zoo kleene maght naar Sicilie te gaan, zeide tegens hem: ‚Ik denk niet, myn Heer, dat gy nu in uw oude dagen begint bevreest te worden, en de moedt laat vallen.‘ Waar op hy dit gedenkwaardig antwoordt gaf: ‚Nee, ik begin de moedt niet te laten vallen. Ik heb myn leven veil voor den Staat: maar ik ben verwondert, en 't is my leet dat de Heeren de vlagh van den Staat zoo veil hebben en waagen.‘ Als hem eenige Heeren verzochten, dat hy, niet tegenstaande zyne inzichten ten tegendeele, evenwel t'zee zou gaan, was zyn antwoordt: ‚De Heeren hebben my niet te verzoeken, maar te gebieden, en al wierdt my bevoelen 's Landts vlagh op een enkel schip te voeren, ik zou daar mee t'zee gaan, en daar de*

Heeren Staaten hunne vlagh betrouwen, zal ik myn leven waagen.‘

(Gerard Brandt, Het leven en bedryf van den Heere Michiel de Ruiter, Amsterdam, 1687).

Kitz drs. R. T. B. Visser

Het nemen van de vrijheid van meningsuiting kan dodelijk zijn. Talloze voorbeelden uit het verre verleden, maar ook uit de recente historie en zelfs vandaag de dag betalen velen met hun leven indien ze gebruik maken van het in mijn ogen fundamentele recht van de mens om zijn mening in vrijheid te kunnen uiten. Gelukkig kunnen we vaststellen dat in ons land en de rest van de beschaafde wereld het nemen van de vrijheid van meningsuiting die uiterste consequentie al lang niet meer heeft. Het begrip vrijheid in zijn algemeenheid, maar met name de vrijheid om gedachten en gevoelens te uiten, betreft een weerbarstige en duale materie. De opinies over dit onderwerp variëren niet alleen in de tijd, maar ook inter-individueel (tussen mensen) en bovendien intra-individueel (binnen een persoon) altijd afhankelijk van doelstellingen en belangen. Hoewel het begrip in formeel-juridische zin hecht is ingebed in onze regelgeving (prof. Coolen heeft u zojuist daar deelgenoot van gemaakt) levert de exegetische altijd weer stof op voor discussie, waarbij de een meent dat er teveel vrijheid wordt genomen en de andere vindt dat er te weinig wordt gegeven. De kwestie is weer actueel geworden m.n. ten aanzien van de positie van de militaire ambtenaar. Om die reden heeft uw vereniging gemeend het onderwerp voor deze avond op de rol te moeten zetten. De directe aanleiding zal ik hier niet met u behandelen. Ik wil mij beperken tot een meer algemene verhandeling over het fenomeen vrijheid van meningsuiting, toegepast op militairen.

Onder de titel Vrijheid en Vertrouwen stel ik mij voor met u een korte terugblik in de tijd aangaande het begrip vrijheid van meningsuiting te maken. Met reuze stappen door het verleden komen we aan in het heden. Zonder de pretentie dat ik een volledig beeld schets, de tijd staat dat immers niet toe, wil ik even stilstaan bij een aantal voor dit onderwerp relevante momenten in de tijd. Ik zal u deelgenoot maken van mijn opvattingen terzake en afsluiten met een drietal stellingen, die als uitgangspunt voor de aansluitende discussie zouden kunnen gelden.

De oude Grieken hadden al problemen met de vrijheid van meningsuiting. Daar, in de bakermat van onze moderne democratie, werd Sokrates gedwongen de gifbeker te ledigen van-

wege het feit dat hij in de ogen van de toenmalige bestuurders, teveel vrijheid nam in het onderwijzen van de aan hem toevertrouwde leerlingen. Is het niet tragisch dat iemand die ernaar streefde „*Een goed inzicht te bereiken, waardoor goed handelen wordt gewaarborgd, zodat niemand wetend kwaad doet.*” die prijs moest betalen. Daarna is het bergafwaarts gegaan met de vrijheid van meningsuiting. De daarop volgende eeuwen laten zien dat zij die de macht bezaten, in letterlijke en figuurlijke zin de toon aangaven in de toenmalige verscheidenheid aan samenlevingen en zelf de vrijheid namen om hun mening te uiten – of moet er worden gesproken van hun mening op te dringen – maar anderen niet toestonden die vrijheid te nemen om afwijkende meningen te verkondigen. Van Galileo Galilei werd aan het einde van de donkere Middeleeuwen geëist dat hij van de waarheid over zijn ontdekkingen over ons zonnestelsel afstand moest nemen. Zijn vrijheid van mening werd wel zeer beperkt.

In dit gezelschap sta ik met bijzonder genoegen even stil bij de maritieme krijgshero uit ons verleden de luitenant-admiraal de Ruyter. Recent weer een aantal malen geciteerd met zijn uitspraak waarin hij zijn volstrekte loyaliteit jegens zijn opdrachtgevers uitte. Wat echter veelal onvermeld bleef is dat hij deze uitspraak – vrijwillig – deed nadat hij een lange litanie met klachten in de richting van de Heren VII had gezonden. Voor die tijd vaak ongekend scherpe kritiek op de wijze waarop de Heren VII hun beleid in materieel maritieme zin gestalte gaven. Hij nam die vrijheid om zijn mening te uiten, de wenkbrauwen van de Heren Hoogmogenden van de VII Provinciën zullen regelmatig hebben gefronst, maar Michiel de Ruyter had krediet, m.n. doordat hij geen twijfel liet bestaan over zijn loyaliteit. Hij heeft zich ongetwijfeld niet gerealiseerd, dat hij naast belangrijk te hebben bijgedragen aan de militair-maritieme ontwikkeling van Nederland, ook opiniërend heeft bijgedragen aan de discussie rondom de vrijheid van meningsuiting voor militairen. Het is ongetwijfeld ook mede om die reden dat hij in de werkkamer van de Minister van Defensie vanaf de wand meekijkt over de schouder van de minister.

De verlichting, aan het einde van de achttiende eeuw, bracht het denken over vrijheid en democratie weer op gang. Hoewel met horten en stoten. Duidelijk werd dat macht, die geen kritiek verdraagt, corrupteert. Prof. Kranenburg sprak in dit kader in het begin van de jaren tachtig dat „*Niets zo zuiverend werkt op verkeerde bevoegdheidsuiting, op ongezonde toestanden, op corruptie, als het licht der openbaarheid.*” Een waar woord dat voor alle tijden geldt. Te-

rugblikkend in de tijd kan dan ook worden gesteld dat het democratisch gehalte van een samenleving voor een belangrijk deel samenhangt met de mate waarin er sprake is van vrijheid van meningsuiting. Dit gezegd hebbende is het ook goed stil te staan bij de betekenis van het begrip „Vrijheid van meningsuiting”. Daaronder versta ik, met Van Dale, „*een toestand waarbij geen verlot nodig is om iets te laten drukken, waarbij men alles mag uiten, zolang men maar niet in conflict komt met de strafwet.*” Deze laatste toevoeging lijkt een beperking, maar heeft meer te maken met in formeel-juridische regels vastgelegde brede maatschappelijke opvattingen van fatsoen. Daar ga ik verder niet op in.

Hoe is het nu met die „vrijheid van meningsuiting in de krijgsmacht” gesteld. In een bijdrage aan de Conferentie van de toenmalige stichting „Volk en Verdediging” in 1979 stelde prof. Couwenberg „*De politieke-communicatieve grondrechten spelen in een liberaal-democratisch staatstype een essentiële rol. Een grondrecht is het recht van vrije politieke meningsuiting, expliciet erkent in art. 3 Eerste Protocol van de Europese Conventie tot bescherming van de rechten van de mens van 1950.*” (einde citaat). De feitelijke operationalisering ervan wordt uiteraard overgelaten aan het vrije spel der maatschappelijke krachten. In de loop van de jaren zijn er wel bepaalde structuren en procedures gegroeid die de maatschappelijk-politieke communicatie in zekere mate kanaliseren en organiseren. Dat – uiteraard soms moeizame – groei-proces kent naar mijn mening ook zijn terugslagen. Couwenberg merkte verder op dat met name t.a.v. personen die in een bijzondere relatie staan tot de overheid zekere beperkingen gelden, die een noodzakelijk uitvloeisel zijn van hun bijzondere status. De aanvaardbaarheid daarvan behoort te worden getoetst aan normen van proportionaliteit en redelijkheid. De democratiseringsgolf van de jaren '60 heeft geleid tot een zekere verruiming van politieke grondrechten van ambtenaren, m.n. wat de vrijheid van meningsuiting betreft. Dat is ook wel gebleken, immers hoge ambtenaren waaronder secretarissen-generaal en commissarissen van politie namen de vrijheid om hun mening te uiten, waarbij het meer dan eens duidelijk was dat die uitingen niet altijd de opinie van hun directe chefs reflecteerden. Hoewel soms knarsetandend, de algemene opinie was „*moet kunnen, hoort bij een gezonde volwassen democratie.*” Immers hierdoor werd „door de uitoefening van deze rechten de goede vervulling van de functie of de goede functionering van de openbare dienst, voorzover deze in verband staat met de functie vervulling, niet in redelijkheid geschaad.”

Ook ten aanzien het recht op vrijheid van meningsuiting voor militairen ontstond ruimte. Het recht werd bevestigd, mits het goed functioneren van de krijgsmacht door de uitoefening van dit recht niet werd geschaad. De Defensienota van 1974 vermeldt als zodanig het recht van vrije meningsuiting, het betogings- en vergaderrecht. Politieke rechten werden toegekend aan alle burgers, ook de militairen, onder alle omstandigheden. Politieke uitingen van de generaal Von Meijenfeldt inzake het nucleaire beleid van de regering bleken mogelijk. De uitingen, nadrukkelijk als burger gedaan, omtrent de defensiepolitiek werden geacht het goed functioneren van de krijgsmacht niet te hebben geschaad. Couwenberg voorspelde het al, de discussie over waar de grens in concreto moet worden getrokken, is afhankelijk van de zich ontwikkelende opvattingen te dien aanzien. Het vaststellen van die grens kan in de komende jaren nog heel wat hoofdbreken kosten.

Die hoofdbreken daar zitten we nu midden in. Het knelpunt is niet zo zeer de formeel-juridische regelgeving als wel de exegese. Wanneer is „de goede vervulling van de functie of de goede functionering van de openbare dienst” in het geding; dat is de vraag. De krijgsmacht behoort onderworpen te zijn aan het politieke gezag. Zij is als instrument van de overheid echter daardoor ook gedeeltelijk het slachtoffer van de toegenomen grilligheid die het politieke bedrijf meer en meer kenmerkt. Het lijkt erop dat de laatste tijd een tendens ontstaat om m.n. voor militaire ambtenaren de exegese met betrekking tot art. 12A van de „Militaire Ambtenarenwet 1931” nogal benepen te hanteren. Uiteraard staat men militaire ambtenaren wel politieke rechten toe, maar men is tegelijkertijd uiterst argwanend ten aanzien van politieke uitspraken en pressie van militaire zijde. Juist in een tijd waarin de krijgsmacht drastisch moet inkrimpen en tegelijkertijd aan een nieuwe taakoriëntatie moet beginnen, moet het voor militaire ambtenaren mogelijk zijn opinies in vrijheid te ventileren zonder verplichte toetsing vooraf. Treffend in deze is datgene dat door de sociaal-democraat Harry van de Bergh onlangs in Vrij Nederland werd opgemerkt. „Elke hoge ambtenaar in dit land mag publiekelijk van alles beweren, maar zodra een beroepsmilitair dat doet, krijgt dat een andere emotie.”

Het heeft er naar mijn mening alle schijn van dat de politieke verontwaardiging uitermate selectief is en afhankelijk van het onderwerp en minder van de uiting op zich. De zuiverheid van redeneren wordt vertroebeld door het blote ideologische belang; dat bepaalt de verontwaardiging en dus ook de pluriformiteit in de

politieke reacties op recente gebeurtenissen met betrekking tot de vrijheid van meningsuiting. De pers smult mee en weet in deze altijd in een vette kop te melden dat de minister „binnenkort een verhelderend gesprek wil voeren” zoals vanochtend uit de Volkskrant bleek. De visie van Van Mierlo in deze spreekt mij aan. De militair mag gerust zeggen wat hij denkt. Zeker op gebieden waarop hij deskundig is, valt dat alleen maar te prijzen. En hij zal er ongetwijfeld in gedachten aan hebben willen toevoegen: „Als ze maar uitvoeren wat er wordt besloten.” De situatie in de Verenigde Staten van Amerika kan hierbij als voorbeeld dienen. Hoge militaire ambtenaren nemen volop deel aan de publieke politieke discussie over defensieaangelegenheden. De eerste week van de regeerperiode van president Clinton heeft dat nog eens aange-toond. In het spel waarbij men nog opiniërend te werk gaat, moeten alle spelers meedoen. Wanneer de besluiten eenmaal zijn genomen behoren ze loyaal te worden uitgevoerd of – indien betrokken uitvoerders zich er niet in kunnen vinden – behoren de uiterste consequenties te worden getrokken. Generaal Colin Powell stapt om die reden eerder op.

Vrijheid van meningsuiting moet – onvoorwaardelijk – ook voor de militaire ambtenaar mogelijk zijn. Natuurlijk, daar behoeft geen misverstand over te bestaan. De actief dienende militair behoort, zeker wanneer hij in de positie verkeert waarin hij de minister direct adviseert, prudent met die vrijheid om te gaan. Gewogen moet worden of het wel verstandig is om zich op heel stellige wijze over gevoelige kwesties uit te laten. Ook de vorm, tijd en plaats zijn factoren van belang. Aanwijzingen over de vrijheid van meningsuiting van ambtenaren kunnen bezwaarlijk een exact karakter dragen, wordt in de Aanwijzingen inzake extern ambtelijk optreden van de Minister-President van juli 1972 gesteld. Daar ben ik het hartgrondig mee eens. Ik zei u al gedwongen toetsing vooraf of zelf toestemming vragen, verdraagt zich niet met de vrijheid van meningsuiting. Degene die zijn mening publiekelijk uit, behoort zelf te bepalen aan de hand van de eerder genoemde factoren of het verstandig is vooraf te toetsen, de rekening wordt hem ongetwijfeld achteraf gepresenteerd. Ik betreur dan ook de signalen om m.n. in de richting van militaire ambtenaren ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting andere maatstaven aan te leggen dan voor overige burgers. Een militair is toch geen bijzondere diersoort. Hoewel op een iets ander terrein wil ik toch hier een voorbeeld noemen van de zachte repressie door Defensie met betrekking tot de fundamentele vrijheden. Het recent ingevoerde nieuwe redactiestatuut voor de defensiebladen.

Aan artikel 1 is toegevoegd: „Daartoe worden voorafgaande aan het ter perse gaan van de respectieve edities van de periodieken de artikelen inhoudelijk getoetst door of namens de directeur voorlichting. In bijzondere gevallen kunnen de artikelen ook redactioneel worden getoetst door de directeur persoonlijk.” (einde citaat). Natuurlijk, zoals bij ieder medium het geval is, is de directie uiteindelijk verantwoordelijk voor de inhoud. Daartoe worden door een directie algemene aanwijzingen en richtlijnen verstrekt, zoals het oude artikel 1 reeds bepaalde. De toevoeging van de toetsing vooraf is uitermate vergaand. Het is voor mij onbegrijpelijk dat de redactie zonder slag of stoot – althans voorzover mij zichtbaar is – in hun journalistieke vrijheden zijn aangetast. Ook de criteria met behulp waarvan artikelen voor het knipselnieuws worden geselecteerd lijken onlangs te zijn gewijzigd. Een en ander verhoogt de leeswaarde van datgene wat Defensie publiceert niet.

Afvrage wat nu de oorzaken van de recente incidenten zouden kunnen zijn, kom ik tot de conclusie dat er kennelijk sprake is van (dreigende) schade in de vertrouwensrelatie tussen de militaire ambtenaar en zijn politieke baas. Dat is naar mijn mening de werkelijke reden waarom wordt teruggegrepen naar de formeel-juridische weg, teneinde de vrijheden te begrenzen. Dat is een alarmerend signaal. Daarvoor zijn verhelderende gesprekken nodig. Kamervoorzitter Deetman heeft onlangs op die vertrouwensrelatie van de ambtenaar met zijn politieke baas gewezen. Ik ben het met hem eens als hij stelt dat hij „aan geen enkel grondrecht wil tornen, maar één ding staat voor mij vast: als door publieke uitspraken van een ambtenaar de vertrouwensrelatie met zijn politieke baas wegvalt, is die ambtenaar te ver gegaan. Dan moet hij de consequentie trekken en wijken” (einde citaat). Dat is nu eenmaal – ook in mijn ogen – een „fact of life” het primaat van de politiek. Ik ben het echter oneens met de uitspraak van Deetman dat hij het verstandig vindt van ambtenaren om hun politieke baas tevoren toestemming te vragen voor een publieke uiting. Toestemming vooraf gaat me te ver, overleg of informeren kan ik me voorstellen, maar die verantwoordelijkheid ligt dan wel bij de ambtenaar zelf. Dat moet in een relatie waarin sprake is van vertrouwen toch kunnen.

Dames en heren, ik kom tot een afronding. Uit mijn betoog valt een drietal stellingen te distilleren met betrekking tot het onderwerp van vanavond „vrijheid van meningsuiting in de krijgsmacht”. Deze kunnen dienen als uitgangspunt van de op deze inleidingen volgende discussie. Als eerste: „een militaire ambtenaar behoort met betrekking tot de fundamentele politiek vrij-

heden niet onder een apart regime te vallen.” Ten tweede: „de vrijheid van meningsuiting behoort niet te worden beperkt door gedwongen toetsing vooraf” en ten slotte: „wanneer de neiging bestaat de vrijheid van meningsuiting te beperken, is er eigenlijk sprake van een gebrek aan vertrouwen.”

Kolonel b.d. N. Stuiver

U heeft van prof. Coolen de staat van vrijheid van meningsuiting van militairen gehoord, gezien door de juridische bril. Drs. Visser is een afgestudeerd psycholoog en ik sluit de rij als niet academisch gevormd. Ik neem de vrijheid op mijn manier over dit onderwerp te praten, want u zult van mij geen wetenschappelijke bijdrage verlangen. Ik heb dan ook een andere benadering van dit probleem.

Als ik denk aan de vrijheid van meningsuiting voor militairen, dan begin ik dat stukje voor militairen eraf te halen; ik kom daar later weer op terug.

Vrijheid van meningsuiting heeft voor mij drie kenmerken: dat kan via het gesproken woord, het geschreven woord, maar ook via houding en gedrag; het heeft te maken met de intellectuele ontwikkeling, bewustwording en verantwoordelijkheden en met industriële vooruitgang, technische ontwikkeling, ook op communicatief gebied. De drie kenmerken heb ik op een rijtje gezet, gemixt en getracht het een beetje in de historische evolutie van dit begrip aan te geven.

In den beginne was er vrij weinig meningsuiting en -vorming; er waren ook niet veel geleerden; daar was denk ik ook niet zo veel behoefte aan. Veel mensen waren analfabeet, er was veel onderhorigheid, veel slavernij en iedereen was eigenlijk alleen bezig te overleven in het kale dagelijkse bestaan. Toch blijf ik van mening dat er in die tijd een behoefte was om een mening te vormen en door te geven. Dat heeft waarschijnlijk mede ertoe geleid dat de Chinees *Tjai Lung* in 105 na Christus het papier ontdekte. En dan 600 jaar later wordt in China de toenmalige staatsleer gedrukt. Voor mij is toen de eerste stap gezet op de weg waar de vrijheid van meningsuiting van het gesproken woord werd verbonden aan het geschreven woord. Ik vind dat dat in de tijd onverbreekbaar met elkaar is verbonden.

Bij een groeiend ontwikkelingsniveau van de mensen in de loop der jaren/eeuwen komt er ook een groeiende behoefte de mening te uiten: vrij, danwel niet vrij. De intellectuele individuele ontwikkeling brengt een drang naar voren om

als weldenkende mensen de mening gestalte te geven, te uiten en het niet meer te accepteren dat men als monddode tweederangs creatuur wordt afgescheept. De heersende klasse gebruikte het gesproken woord als het medium voor meningsuiting. U ziet in die periode dat in de lagere klasse van de bevolking het vluchtschrift meer het medium wordt om de mening aan anderen kenbaar te maken. Alhoewel, in die lagere klasse de bevolking waren het toch de meer gestudeerden die dat hanteerden en het bleef dus exclusief. Zo groeit die wens en drang van vrijheid van meningsuiting normaal in de mensen en wordt het geholpen door de technische ontwikkeling. Om grotere groepen van de mensen te bereiken, een groter gehoor te krijgen, de behoefte om meerdere mensen te betrekken en ook door te geven, daarbij helpt die technische ontwikkeling een enorme hand.

Wij denken dat wij als Nederlanders ons steentje hebben bijgedragen. Omstreeks 1430 hadden wij toch Laurens Janszoon Coster die te Haarlem de boekdrukkunst ontdekte. Onze oosterburen betwisten ons deze ontdekking, maar ja, wat betwisten ze ons eigenlijk niet. Voor mij belangrijker is dat in 1485 in Italië de eerste kranten verschijnen. Geboren uit de nood van de middenklasse om de interne twisten, die dat land op dat moment naar de afgrond dreigden, aan de kaak te stellen.

In de 19e eeuw breken de kranten als medium door; dan komt ook de persvrijheid aan de orde en wat zie je dan? Dat via de media meer mensen worden bereikt en ook steeds meer mensen gebruik gaan maken van de geboden mogelijkheid om hun mening te verkondigen. Hoe groter de laag van de bevolking is waar gelezen, geschreven, maar vooral geleerd wordt, des te groter is de behoefte aan meningsuiting en communicatie. Niet verwonderlijk is het dat juist in die periode de uiting in houding en gedrag meer expliciet naar voren komt. Ik duid op stakingen en stakingsrecht. Stakingen: groepsuitingen van mening, verwoord door vakbondsleiders, vaak gepaard met verbaal geweld, maar toch de mogelijkheid om voor de individu in een groep zijn mening te uiten. Ook daar is een evolutie; daar ziet u dat het gebruik van stakingsrecht steeds meer opgaat met de belangrijkste positie van de vakverenigingen in het arbeidsproces. De leiders daarvan geven heden ten dage blijk van hun verantwoordelijkheid. Het proces van meningsuiting en vooral het proces van vrijheid van meningsuiting is in de tijd niet meer te stoppen. Zeker niet meer omdat het wordt ondersteund door de technische mogelijkheden en die gaan snel. Heinrich Hetz onderzocht in 1887 voor het eerst de eigenschappen van de elektromagnetische golven. Reeds in 1899 is de

eerste draadloze verbinding tussen Engeland en Frankrijk, 46 km, daar, maar nog wel in morse. En in 1900 de eerste gesprekken in woord in Amerika.

In 1931 was het de heer Van Ardenne die op de Duitse radiotentoonstelling het eerste tv-systeem presenteerde. Zo evolueert de uiting van mening in verschillende vormen, maar hoofdzakelijk van het gesproken woord naar hoofdzakelijk het geschreven woord, tot weer gesproken woord, maar ondersteund door gedrag, want dat kan tegenwoordig bij de televisie. Een voorbeeld daarvan vind ik leuk om te noemen. Realiseert u zich dat Maarten Luther in 1517 zijn stellingen aan de deur van de kerk in Wittenberg spijkerde voor slechts enkelen, en dat Maarten Luther King op 28 augustus 1963 zijn „I have a dream" bij de mars naar Washington voor miljoenen kijkers kon uiten.

Waar toe leidt nu mijn betoog? De ontwikkeling van de meningsuiting is door de eeuwen heen geëvolueerd. Hand in hand met de intellectuele ontwikkeling van de mensen en met de technische mogelijkheden tot het grote goed wat het nu is, dat wij nu kennen en hebben geaccepteerd als vrijheid van meningsuiting. De huidige technologie met bv. satelliet-tv is van dien aard, dat beperking van de vrijheid technisch nauwelijks meer mogelijk is. De ontwikkeling van de mens naar een steeds groter bewustzijnsproces met het dragen van verantwoordelijkheid en die die verantwoordelijkheid ook opeist en wenst te nemen, maakt dat beperking van de vrijheid niet meer wordt geaccepteerd.

Nu dan vrijheid van meningsuiting voor de militairen. Uit mijn betoog kunt u wel afleiden en zeker kunt u dat verwachten van de voorzitter van de NOV, dat ik het eigenlijk niet nodig zou vinden om over dat laatste stuk te spreken; militairen verschillen immers in deze niet van iedere andere Nederlander. Toch enkele woorden daarover, want het is uiteindelijk het onderwerp van deze avond. Dan wijs ik naar andere overheidsdienaren, naar een commissaris van politie, en naar prof. Rutten, voormalig secretaris generaal van het Ministerie van Economische Zaken. U heeft de belangwekkende en prikkelende artikelen over het financieel-economisch beleid rond de jaarwisseling vast allemaal gelezen; dat was duidelijke kritiek op het kabinet. En het is al gememoreerd, het interview met de voorzitter van de Tweede Kamer, de heer Deetman. Maar hij heeft ook nog iets anders gezegd nl. „Een politicus moet altijd voorzichtig zijn om tegen een ambtenaar te zeggen: je mag iets niet zeggen in het openbaar. Daar moet je in een volwassen democratie ook niet al te bang voor zijn." Het lijkt mij dat beperking van vrijheid van

meningsuiting meer een „cultuurtje” is van het Ministerie van Defensie. Een „cultuurtje” waarmee wij voorzichtig moeten zijn, want ik ben bang dat het door de buitenwereld een beetje in het belachelijke wordt getrokken.

Ik geef daarvan een voorbeeld. U heeft allemaal gelezen dat de majoor Van Wondergem een interview heeft gegeven in het NRC; hij heeft daar vrij van zijn hart gesproken. Naar aanleiding van dat interview werd hij gevraagd voor het tv-programma *Witteman*. Maar tijdens dat programma stond er constant twee passen achter hem een medewerker van de afdeling Voorlichting. Van Wondergem is een volwassen vent die zijn verantwoordelijkheden kent en met zijn uitspraak was niets mis. En *hij* stond dan ook niet te kijk, maar het was meer het ministerie dat zichzelf in een belachelijke hoek drong. De brede ontwikkeling van militairen maakt dat zij participeren in allerlei geledingen van de maatschappij, iets waarnaar natuurlijk ook het ministerie streeft. Van hen wordt verwacht dat zij hun mening uiten. Het maakt hen mondiger met de erkenning van de verantwoordelijkheden die zij dragen. Beperking van de vrijheid van meningsuiting voor de militairen is voor mij dan ook, mede gezien het historisch perspectief, een gepasseerd station. Kortom, de evolutie in de omgang met het grondrecht van vrijheid van meningsuiting kan niet stoppen voor de defensiedeur.

Discussie

Vraag: Als een militair ambtenaar adviseur is van een politieke bewindsman en hij is het niet met hem eens en kiest daarvoor de publiciteit, dan is a priori de vertrouwensrelatie verbroken. Hij moet daaruit de consequenties trekken en opstappen. Een bevelhebber die altijd adviseur is van de minister kan dus nooit de publiciteit zoeken. Wat vindt u daarvan?

Kltz Visser: Een vertrouwensrelatie is geen aan- en uitschakeling. Daartussen zit een groot grijs gebied. Van iemand met een bepaald niveau mag worden verwacht dat hij prudent met vrijheden kan omgaan. Ik kan mij voorstellen dat er een zo groot gebrek aan vertrouwen is ontstaan, dat betrokkene daaruit de consequenties moet trekken. Het is een afweging van betrokkene zelf, maar ook de andere zijde kan constateren dat er een dermate gebrek aan vertrouwen is ontstaan, dat beiden tot de conclusie komen dat ze niet meer samen door de deur kunnen. Maar zo iets gebeurt natuurlijk nooit van

de één op de andere dag. Beide partijen behoren daar op een verantwoorde en volwassen wijze mee om te gaan.

Kol b.d. Stuiver: Een vertrouwensrelatie is een „two-way-street”. Onderlinge communicatie hoort plaats te vinden. Het kan nooit zo zijn dat één zijde bepaalt dat het vertrouwen is geschonden.

Vraag: Kan het fenomeen „spreekverbod” niet als middel worden gehanteerd?

Prof. Coolen: Artikel 7 van de Grondwet kent twee regels:

- censuur is verboden dus ook het opleggen van een spreekverbod;
- achteraf optreden kan wel, mits dit steun vindt in een wet.

Leg je iemand een spreekverbod op, dan handel je dus in strijd met artikel 7. Van te voren kun je bepaalde uitingen wel verbieden, maar dat mag het doen van die uitlatingen niet uitsluiten. Je kunt wel verbieden dat beledigingen worden geuit of opruiende taal wordt gebruikt, maar het is iemand nooit verboden zijn mening te uiten. Je kunt echter wel aan een meningsuiting gevolgen verbinden. Een straf als de meningsuiting in het Wetboek van Strafrecht strafbaar is gesteld, een tuchtstraf als het strafbaar is gesteld in de wet Militair Tuchtrecht en een administratieve sanctie als de meningsuiting inhoudt dat afbreuk wordt gedaan aan het functioneren of aan de dienst waarbij de man werkzaam is. In dit soort gevallen grijpt de minister naar artikel 12A van de Militaire Ambtenarenwet (de wet Rechtstand Dienstplichtigen bevat een overeenkomstige bepaling) waarin staat dat meningsuitingen die afbreuk doen aan het functioneren niet zijn goedgekeurd.

Vraag: In hoeverre speelt de positie van degene die zich uit een rol? Wat is de gevoeligheid van de materie? En is ook niet de vorm en het gekozen medium bepalend?

Kol b.d. Stuiver: Afhankelijk van het onderwerp is ook de positie bepalend wanneer het individu de pers benadert, ofwel dat de pers hem benadert. Als de pers de man benadert gaat het om kennis en deskundigheid van betrokkene. De positie is bepalend om publiciteit te krijgen en om te worden gehoord; heb je niets te zeggen, dan is de pers ook niet geïnteresseerd.

Als de BLS een stuk schrijft naar het NRC dan wordt dat wel gepubliceerd; bij een korporaal niet. Als de positie hoger is, dan is betrokkene ook veel meer op de hoogte van de gevoeligheid van de materie. Er bestaat een interrelatie tussen positie, onderwerp en gevoeligheid van het onderwerp; het is onverbreeklijk met elkaar verbonden.

den. Maar juist de positie brengt mee dat betrokkene zijn verantwoordelijkheden kent en weet waarover hij wel of niet kan spreken. De vorm waarin hij dat doet maakt dan niet zoveel uit.

Prof. Coolen: M.i. dacht vragensteller of je aan iemand die hoger in de organisatie zit ook zwaardere eisen mag stellen v.w.b. de beperkingen inzake de vrijheid van meningsuiting. Hoe is dat juridisch geregeld?

De bepaling die staat in de Militaire Ambtenarenwet en in de wet Rechtstoestand Dienstplichtigen houdt in dat men wordt belemmerd in de vrijheid van meningsuiting voor zover die uiting betekent dat het goede functioneren van de openbare dienst wordt aangetast, danwel de goede functievervulling. Vanuit dat gezichtspunt beredeneerd kun je stellen „als een generaal iets zegt, is dat van meer invloed op zijn functioneren dan wanneer een korporaal iets zegt.” Gekozen moet worden voor het uitingsmiddel dat het minste schade oplevert.

Klitz Visser: Alle factoren die zijn genoemd, zijn van belang voor degene die de boodschap ontvangt (breed scala) en voor degene die de boodschap uit. Beide partijen horen daar op een verstandige manier mee om te gaan. Het mag niet zo zijn dat deze factoren een rol spelen om vooraf een spreekverbod op te leggen; dat verdraagt zich niet met de vrijheid van meningsuiting. Achteraf kun je wel de uiting toetsen en zeggen dat betrokkene te ver is gegaan.

Vraag: In het recente verleden heb ik te maken gehad met het onderwerp „vrijheid van meningsuiting”.

Als één van de geestelijk verzorgers van de Winckelmolenkazerne had ik een artikel ingediend dat werd geweigerd op grond van het redactiestatuut van het brigadeblad „Klokslag Twaalf”. Daarover heb ik destijds bij de brigadecommandant mijn protest ingediend. Hij heeft er met mij over gepraat, maar we kwamen er niet uit. Naar zijn oordeel was het artikel inhoudelijk niet geschikt voor het brigadeblad. Een maand later is het artikel ongewijzigd in het blad „Ego” geplaatst als redactioneel commentaar. Er is daarna nooit een reactie op gekomen als zou het artikel de krijgsmacht schaden. Alhoewel de zaak Couzy mij ook zorgen baart, wil ik hiermee illustreren dat ook binnen de krijgsmacht bepaalde zaken aandacht zouden moeten krijgen.

Prof. Coolen: Deze zaak heeft weinig met vrijheid van meningsuiting te maken. Redacties kunnen sommige artikelen niet geschikt vinden voor hun blad. Geen enkel blad, tijdschrift of periodiek is verplicht een ingezonden artikel te

plaatsen. Pas als een artikel nergens geplaatst zou kunnen worden, als er een algemeen verbod zou komen op plaatsing, hebben we wel te maken met aantasting van het recht op de vrijheid van meningsuiting.

Klitz Visser: Ik ken de inhoud van de stukken niet, maar ik sluit me aan bij de woorden van prof. Coolen.

In principe kan een artikel niet geweigerd worden. De redactie van een blad heeft een eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van de inhoud. Een artikel wordt misschien niet eens zo zeer op de inhoud getoetst, maar veel meer op de wijze waarop tot bepaalde conclusies in dat artikel wordt gekomen. Dan begeef je je al op glad ijs. Uit uw verhaal maak ik op, dat er angst is geweest voor het ongewisse; er zou onrust van kunnen komen. Dat hoort niet. Spreekverboden of het weigeren van artikelen, omdat de inhoud niet aanstaat, past niet in onze samenleving waarvan ook de krijgsmacht deel uitmaakt.

Kol b.d. Stuiver: De vrijheid van meningsuiting geeft ruimte aan degene die de mening wil verkondigen, maar ook aan degene die het wil publiceren. In dit geval heb je m.i. niet direct te maken met het principe van vrijheid van meningsuiting, maar met het marktmechanisme. Als u een artikel schrijft, dat naar uw mening gelezen moet worden en u biedt het aan aan een brigadeblad dat gesponserd wordt door de overheid en niet afhankelijk is van advertenties en niet geïnteresseerd is of het een grote of kleine lezerskring heeft, dan kan de redactie binnen de bestaande regelingen zeggen dat het niet binnen de doelstellingen van hun blad past. Als u het stuk aanbiedt aan een blad dat wel afhankelijk is van verkoop, kan dat blad vanuit commerciële redenen wel genegen zijn het artikel te plaatsen. Vrijheid van meningsuiting legt dus niet iedereen op dat artikelen geplaatst moeten worden. Degene die het geplaatst wil hebben moet selectief te werk gaan bij wie hij het artikel aanbiedt. U had uw artikel m.i. gelijk in een blad binnen uw eigen kring kunnen publiceren.

Vraag (journalist Parool): Indien wij iemand te spreken vragen, en men vermoedt dat wij willen vooruitlopen op beleidsvorming, dan blijkt niemand hierover te mogen praten; we worden dan doorverwezen naar militairen b.d. Er zijn ook bewuste spreekverboden. Je maakt bv. een afspraak voor een interview, behoudens toestemming van Directie Voorlichting (dat is meestal zijn of haar voorwaarde.) Later hoor je dat het niet mag. Dat zijn dus spreekverboden in de praktijk. Wat vindt u daarvan?

Commentaar Igen Folmer: Uw vraag beheist

dus eigenlijk of er zoiets bestaat als een praktisch spreekverbod?

Kltz Visser: Als belangenbehartigers zitten wij toch in een gemakkelijker positie, omdat wij niet vallen onder krijgsmachtvoorlichting; wij kunnen met onze meningsuiting omgaan zoals wij dat belangrijk vinden. Wat u mij vertelt komt vanuit een angst voor het onbekende en daarvoor is een „betuttelingsvorm” gegroeid, die wij afwijzen. Een militair kan best een boodschap overbrengen, maar men vertrouwt bij voorbaat niet helemaal wat hij gaat zeggen.

Commentaar Igen Folmer: U belicht de kant alleen van de vragende journalist die zich wendt tot de organisatie; dan staat het de organisatie vrij om haar medewerking te geven zoals zij dat wil. Om dat te vermijden moet u wellicht een lid van de organisatie als individu benaderen. Dan komt het individu zelf voor de keuze te staan of hij zijn vrijheid van meningsuiting in de volle omvang wil benutten met evt. de repressieve actie achteraf, danwel dat hij eerst bij de organisatie te rade wil gaan en op die wijze invulling geeft aan wat u vraagt. Deze twee aspecten moet u nadrukkelijk scheiden. U moet zich niet beklagen dat die organisatie zichzelf ook beperkingen oplegt.

Kol b.d. Stuiver: Er is een verschil tussen de praktijk en de theorie. Als de pers ons vraagt of wij iemand weten die over een specialistisch onderwerp iets kan zeggen, dan verwijzen wij de journalist eerst door naar Directie Voorlichting voor toestemming. Het andere fenomeen doet zich ook voor: als individuen worden benaderd en zich op glad ijs voelen, komt men vaak bij ons. Wij verwijzen ze dan ook naar Directie Voorlichting. Als blijkt dat het niet mag, dan zijn er altijd nog de militairen b.d. Dat is een verschil tussen de praktijk en de theorie. Het is een „cultuurtje” dat binnen Defensie is gegroeid.

Prof. Coolen: Het is natuurlijk niet zo dat als iemand binnen de organisatie vragen krijgt van een journalist, hij zelfstandig besluit die vragen al dan niet te beantwoorden. Na overleg met Directie Voorlichting kan iemand besluiten niet mee te werken aan een interview en het dan doen voorkomen alsof het hem verboden is. Het kan best zijn dat betrokkene het eens is met het spreekverbod.

Vraag: In de politiek worden dingen vaak niet bij de eigenlijke naam genoemd. Als in Artikel 12 gezegd wordt: het functioneren van de dienst dan wel de openbare orde, kan dat bijvoorbeeld ook betekenen: mijn politieke opvatting of mijn eigen politieke positie komt in het gedrang. Dat

zal door een politicus nooit worden gezegd, maar het is wel een totaal andere zaak. Wie toetst nu of het één of het ander is.

Prof. Coolen: Als een militair vindt dat op zijn vrijheid van meningsuiting die hij bezit inbreuk is gemaakt, dan is dat een besluit of handeling waardoor de militair rechtstreeks in zijn belang wordt getroffen. Hij kan dan daartegen in beroep gaan en komt dan bij de Centrale Raad van Beroep in Den Haag terecht. Op dit terrein zijn er de laatste tijd weinig uitspraken, maar in de jaren '60 en '70 kwam dit veelvuldig voor. De toetsing ligt uiteindelijk dus bij de rechter.

Vraag: De interne vrijheid van meningsuiting is aan de orde gesteld. Iedereen binnen de organisatie blijkt hierover een mening te hebben. Echter, in de vakbladen vinden we daarover niets terug. Vaak blijkt dat door een wenkbrauwophaal van een admiraal of generaal velen snel de mond sluiten, want de carrière is toch belangrijker dan een vrije mening.

Kol b.d. Stuiver: Ik herken wat u zegt. Er zijn systemen waar dat erger is; in de Nederlandse krijgsmacht vindt dat gelukkig minder plaats. Het is evenwel zonde dat het gebeurt, want we missen daardoor veel meningen die kunnen bijdragen aan de verbetering van de besluitvorming. Het zou ook beter zijn als de generaal het stimuleert; het zou de interne discussie bevorderen. Helaas is het zo dat hoe hoger iemand in de organisatie zit, hoe minder tijd er is om naar ondergeschikten te luisteren. Mocht een hooggeplaatste wel worden overtuigd door argumenten over een onderwerp, waarvan de uitkomst anders is, dan komt hij vermoedelijk zelf in de problemen. Ik vind het jammer dat zo'n discussie moet worden aangewakkerd.

Kltz Visser: Het gaat om de vrijheid die een auteur neemt om zijn mening te uiten in de vakbladen. U constateert dat dat onvoldoende lukt. Het betekent dat potentiële auteurs zichzelf de beperking opleggen; zij kiezen daarvoor. Het is een soort zelfbescherming. Maar als betrokkenen het zichzelf opleggen, helaas, dan zij het zo. *Vraag:* Naar mijn mening is het meest toegepaste mechanisme het dreigen met carrières. Het is de autoritaire bureaucratie, die in een aantal stukken wel eens wordt vergeleken met de Oostblok-bureaucratieën. Hebben wij er geen behoefte aan om te voorkomen dat signalen over slecht lopende zaken niet in repressie ten onder gaan? Als een organisatie zorgt dat signalen over slecht lopende zaken niet worden geuit, kan de organisatie veel schade worden toegegaan, zoals bij automatisering (is in de krijgsmacht een zeer moeizaam gebeuren) en

logistieke processen (binnen de krijgsmacht ook een zeer moeizaam gebeuren). Dit soort dingen blijven onder de deken liggen en komen niet naar boven, omdat niemand zijn mond open doet.

Commentaar Igen Folmer: Ter verwijzing naar het feit dat niemand zijn mond open durft te doen in verband met het beoordelingsprobleem zou ik slechts het volgende willen opmerken: de mens lijdt het meest door het lijden dat hij vreest. Het zal wel eens voorkomen, maar ik heb persoonlijk nooit de indruk gehad dat dit verschijnsel zo verschrikkelijk veel voorkomt.

Vraag: Ik denk dat er twee zaken aan de orde zijn nl. de mate waarin een betrokken superieur zich bedreigt voelt door een mening en de intentie van de ondergeschikte die een mening uit. Wanneer de intentie is dat hij bv. in het staf-overleg zijn zin niet heeft gekregen en hij probeert dat via een andere manier te doen, dan gebruikt hij een oneigenlijk middel. Hij wil niet het algemeen belang dienen, maar via een andere weg zijn baas passeren. De zuiverheid van de intentie speelt een belangrijke rol. Je moet niet a priori zeggen dat het allemaal maar moet kunnen.

Kltz Visser: Belangrijk is dat toetsing achteraf plaatsvindt. Daarna krijgt hij zelf de rekening gepresenteerd. Het mag niet zo zijn dat er een mechanisme is die dat vooraf bepaalt.

Vraag: Tot op heden is de vrijheid van meningsuiting naar voren gebracht met als criteria o.m. plaats, niveau en tijd. Er is ook ander criterium. Bv. is het mij waard om datgene te zeggen wat ik vind; vind ik het noodzakelijk mijn mening te uiten gelet op de ontwikkelingen die zich binnen de organisatie voordoen en accepteer ik de nadelen daarvan?

Kol b.d. Stuiver: Vrijheid van meningsuiting is vastgekoppeld aan iemand die zijn mening heeft gevormd en wil uiten. We kennen geen verplichte meningsuiting. Betrokkene weegt af of hij iets wil zeggen en bij de één ligt dat anders dan bij de ander; het is een inschatting van de consequenties, maar zal ook een beetje hebben te maken met emotionele geaardheid. Het is fout als de operationele commandant weet dat er iets niet goed gaat en zijn mond daarover houdt, omdat hij de consequenties meeneemt die u noemt. Hij dient hierdoor niet de organisatie, maar het blijft zijn afweging, hij moet uiten.

Vraag: Als stafofficier is ons geleerd op twee manieren loyaal te zijn: eerst moeten we bij de beleidsvoorbereiding zo eerlijk mogelijk onze

mening geven over de voor- en nadelen van opties en een advies over het te nemen besluit; daarna moeten we, als eenmaal een besluit is genomen, dit besluit zo loyaal mogelijk uitvoeren ook al wijkt dit af van je advies. In beide situaties is het niet gewenst de openbaarheid te zoeken. In het eerste geval, omdat je een andere manier hebt om de besluitvorming te beïnvloeden; in het tweede geval, omdat je je kans hebt gehad en dus verder niet moet zeuren. Het probleem op het hoogste niveau is echter dat de besluitvorming niet alleen door de regering of de minister wordt uitgevoerd, maar dat ook het parlement als controlerend orgaan onvermijdelijk ook tijdens de besluitvorming invloed heeft op de regering, omdat de regering nu eenmaal rekening moet houden met de meerderheid in het parlement. Als je merkt dat in jouw ogen belangrijke argumenten niet worden genoemd in het parlement, heb je dan niet de morele plicht (en niet alleen de vrijheid) alsnog die belangrijke argumenten in de openbaarheid te brengen? In dat licht heb ik overigens destijds ook het artikel gezien dat generaal Couzy heeft geschreven.

Kltz Visser: Als je op die wijze de media gebruikt om toch je zin te krijgen, dan begeef je je op glad ijs. Als je het uit het oprechte gevoel doet dat je je mening uit om deze mening te laten horen dan vind ik dat een goede zaak. Het gaat om de oprechtheid waarmee je gebruik wilt maken van de vrijheid van meningsuiting, met name in het stadium waarin de meningsvorming nog plaatsvindt. Als je het gevoel hebt dat je in het gedrang raakt en je wilt toch de wereld je visie daarover mededelen dan spelen die factoren van belang, positie, vorm, tijdstip en het soort medium dat je kiest een heel belangrijke rol. In dat geval zijn het zuivere motieven. Als het motieven worden van: ik krijg door de voorkeur niet mijn zin, en ik probeer het nu door de achterdeur dan maak je je kwetsbaarder in de afweging achteraf.

Kol b.d. Stuiver: Ik denk niet dat het hier ging om een kwestie van gelijk hebben, gelijk krijgen. Het gaat hier meer om het feit dat alle informatie meegenomen moet worden om tot een goede besluitvorming te komen. Als je vindt dat je argumenten van dien aard zijn dat ze gehoord moeten worden in het besluitvormingsproces, dan blijft het een persoonlijke afweging over het al dan niet uiten van je mening in het openbaar. Die afweging heeft heel duidelijk te maken met het belang van het onderwerp. Je gaat m.i. zelfs spreken over landsbelang als je ermee naar de Kamer stapt. Daar zit een heel groot dilemma in. De consequenties moet je zelf nemen, want toetsing mag achteraf altijd plaatsvinden.

Commentaar: De regering neemt een besluit. Het parlement controleert en kan vervolgens een discussie aangaan met de regering. Een parlement dat geen totaal overzicht heeft in een besluitvorming zoals die departementaal verloopt, kan niet inschatten wat de betekenis van een bepaalde boodschap is van een bepaalde functionaris. Er is een staatsrechtelijk verschil tussen Nederland en de VS. Ons parlement heeft geen recht om, zonder de minister, ambtenaren uit te nodigen hun mening te vragen. In het Congres gebeurt dat wel. Men moet dus voorzichtig zijn met de stelling dat ambtenaren (zowel militair als burger) naar het parlement kunnen lopen als zij vinden dat hun opvattingen niet voldoende zijn meegenomen in de besluitvorming.

Commentaar: De vraag wanneer de verantwoordelijkheid ophoudt van degene die meent iets te moeten zeggen in het algemeen belang, is nooit te beantwoorden. Is dat nadat er een besluit is genomen? Dan zou er dus nooit iets veranderen. Wel denk ik dat de discussie over het actuele beleid moet eindigen wanneer het besluit is genomen. Maar het blijft altijd een nieuw punt van discussie.

Voordracht

The military dimension of the WEU

Op 15 april hield de Vereniging een bijeenkomst over bovenstaand onderwerp. Gastspreker was luitenant-generaal Marcello Caltabiano, director Planningcell Western European Union. Hieronder volgen de tekst van zijn lezing en een samenvatting van de discussie.

Let me first of all express my gratitude for these kind words of introduction, and for the fact that I was given the opportunity to address this honourable society. It is indeed a privilege for me to be here.

Let me now then start my address by underlining the fact that, in my mind, no contradiction whatsoever exists between the mission of NATO and the mission of the Western European Union. I, like many other European NATO supporters, such as Secretary General Manfred Wörner himself, do believe that the Western European Union has indeed a very significant role to play as the future reinforced and solid pillar of

NATO on this side of the Atlantic. In our view, our North American Allies can only be encouraged to uphold their own responsibilities by such development. As a matter of fact, for some time, they have expected their European counterparts to maximise and to intensify their contribution, and this in a more coordinated and visible way.

Throughout my military career I have been fortunate to find myself involved in a wide range of activities, – both nationally and within the structure of NATO – but few of my previous appointments have offered me such a challenge as that of the WEU's planning cell. In my presentation I will touch upon some of the more important themes, which I believe will continue to emerge over the next year as the planning cell gives a military reality to the concept of a new European defence identity. In my speech I propose to be brief, and so allow for more time afterwards to raise and discuss specific issues.

But before going into the heart of the matter, permit me to dwell a little on the very interesting historical roots of the Western European Union and of the idea to strive for a European military integration. It should be remembered that the origin of the European economic community was the „European community for steel and coal“. Amongst other aspects, it was appreciated at that time that by putting these, militarily speaking, strategic materials under a common economical control, a new risk of war could technically better be handled. At least, that was one concern, back in those days, in 1952, at the beginning of a new era of peace for Europe, it was hoped.

In that very same discussion, the first ambitions towards a real European military integration came also along. It was the intention to reintegrate Western Germany and Italy as soon as possible, and the threatening European communist bloc was a good catalyst for that. The idea of creating a European army was however formally refused by the French parliament in 1954, and that was the end of it, at least for some decades, as we know now. Let us now look at today's situation.

1. Created at the very beginning of the post second world war period, but soon overtaken by the more powerful transatlantic link, the WEU has been dormant for decades under the umbrella of NATO. (During that period, however, the WEU has certainly not been without political usefulness, but since we are looking into the future, I will not elaborate on that aspect). As the European community developed, as the Warsaw Pact and later the Soviet Union disappeared, and as the Gulf war demonstrated

how small the world really is, it was quite natural that the European community should reorientate itself towards the WEU in its process of adding a common security policy dimension to its aim of political unification. This revitalized WEU should now take its place and play its role alongside NATO, the CSCE, the United Nations and other similar international organisations.

2. An essential requirement for the success of the Western European Union is its absolute complementarity to NATO. Whilst NATO remains, as before, fully responsible for the protection of the integrity of the territories of its member states, its strategy had to be rewritten against the new east/west political reality and its integrated military structure had to be adapted accordingly. This has been done, but actual events do continue to confront us again with new political challenges. The need for „out of area” operations, under a UN or CSCE umbrella, becomes more and more obvious, not only in or nearby Europe, but even on a global scale. Thus, it cannot be excluded, that in some occasions, Western Europe and the USA, or Canada, may not be found able or willing to act identically upon the political sensitiveness of a given situation. Here the Western European Union could show itself to be a valid alternative for coordinated allied action, which would not at all exclude coordinating, even collaborating, with NATO, (for instance on the logistic support side, or in the area of specialized operational support, such as AWACS). Here too, mention should also be made of France's commitment of its own Awacs to the NATO/WEU embargo operation in and around the former Republic of Yugoslavia.

3. Thus, the Western European Union might be able to help out by offering a viable and flexible alternative in European democratic security cooperation. The current „enlargement” process of the WEU already illustrates this potential very well I think.

4. In another perspective, it should not be ignored that, for obvious geostrategic reasons, the security policy of Western Europe toward its eastern and southern borders might one day, in certain specific cases, deviate from the one decided upon by the United States or Canada, and that, as a consequence, military coordination outside NATO would become necessary. Here, I would also like to point out that, last but not least, the WEU revival finds some of its roots in NATO's own and already rather old „European pillar” idea, and in NATO's perception on the equitable sharing of risks, roles and responsibilities between North America and Euro-

pe. Given now the fact that the east/west ideological contradictions are disappearing and that the Canadian and United States presence in Europe is under review, this aspect becomes even more important, as can be seen from the following statement by Manfred Wörner: *The credibility of the European pillar (of the alliance) will determine the nature of the North American commitment to European security in the future. A substantial and durable commitment of the United States to uphold peace and stability in Europe will depend ever more on the will of the European allies to maximise and intensify their contribution.*

5. So, all this leads logically to the creation of a military WEU structure, at least at the planning level, from which the military dimension of the WEU can be defined and structured as required by its member states, under the direct authority of the WEU council. This military planning cell must be the means by which the WEU conducts a military dialogue at the appropriate level with the armed forces of member nations, with NATO, and with other military staffs, as required, on a case by case basis, and as instructed by the council. In particular, the planning cell is charged with a planning and coordination function in the fields of humanitarian aid, disaster relief, peacekeeping and peacemaking. The WEU's military dimension is also a potential political instrument which is now available to the European community. This military dimension is certainly not to be seen as a duplication of NATO, since obviously no comparison is possible. However, given the complexity and speed of change of the political situation in today's world, the WEU is becoming a vital component of Western Europe's security structure. Loyal indeed to the basic charter of NATO, the military dimension of the union should thus add flexibility and adaptability to the free world's political posture, to the benefit of the global community.

Let me now divide the remainder of my presentation into 3 main elements. First I would like to describe to you how I see integration of the WEU planning cell into existing military and security architecture. Secondly, I will explore the ways in which the planning cell proposes to set about achieving its many diverse tasks. Thirdly, I will touch upon some of our ongoing work. My first theme then, is to describe my perception of the way in which the planning cell will operate within the existing military architecture of security in Europe. In all of my thinking, I remain keenly aware that the Western European Union, – given its vocation as an element of a European defence identity, – is an organisation which has a vital role to play in reinforcing and

in bringing a measure of flexibility to the defence of Western European interests, both within Europe and beyond. It is currently difficult to define precisely, or with any sense of permanence, just where that geographical area of interest lies, but current WEU activity with regard to the former Yugoslavia, activities of WEU countries in Somalia, and WEU involvement in the two Gulf crises, are good indicators of where Western European interests might lie, and how the WEU might be called upon to respond. However, our primary area of interest will probably lie in fairly close proximity to Europe.

I envisage hereby, that the interaction of the planning cell with equivalent structures, particularly NATO and the United Nations for example, will be paramount if military efficiency is to be achieved. If it is essential that flexibility, which is an inherent part of the WEU's defence capability, is fully exploited, the planning cell must however take all possible steps to coordinate its effort with NATO and other military planning agencies. It should remain autonomous, but with a clear link to each, and avoiding duplication.

Transparency and complementarity are two words which are often used to describe this process. Here I would like to point out that the planning cell has for that purpose a section of three senior officers whose sole task is to coordinate our planning effort with any other agency, national or international, with which the WEU might have a common interest. We have indeed already established a most satisfactory relationship with NATO and even had some contacts with United Nations planning experts, the latter in the area of planning for disaster relief. It strikes me as extremely important that the planning cell should continue to build further on these relationships in an atmosphere of mutual trust and understanding. There is already an atmosphere of fruitful cooperation and I am confident that we will be ready to work in close collaboration as soon as needed.

Having touched upon my perception of our integration with existing security structures, I would now like to move on to the specifics of the planning cell's early tasks.

Our first task centres on creating and maintaining an updated list of those units and combinations of units which nations *might*, on an ad hoc, case-by-case basis, make available for operations under the aegis of the Western European Union. So, nations will be asked which units they might be prepared to make available for these purposes. But it is important to remember that, in the event of arising need, these

nations may well wish to place a caveat on the use of any or all of their forces, for whatever political or military reason. On the subject of possible forces answerable to the WEU, it is worthwhile noting that some *multinational* units already exist, such as the UK-Netherlands amphibious force, and the Franco-German Eurocorps, while several others are now being established and envisaged; such units would of course lend themselves to possible employment in WEU operations.

The second task of the planning cell is to prepare specific recommendations for the necessary command and control arrangements required for any WEU operation. Recent experience in the Gulf and current operations in the Adriatic, together with other events, constitute useful examples to us in this area, – some good and some not so good. The WEU is now already close to final agreement on how WEU command and control structures should be formed. This is an important step forward, since it is an area in which national, political and military sensitivities risk being aroused.

Our next priority is the preparation of rules of engagement for use in military operations. At this early planning stage I believe that commonality with NATO rules of engagement will be essential in order to avoid the real dangers of ambiguity and duplication of effort. The wide range of current NATO agreed rules of engagement took many years of negotiation before present agreements were reached. Nevertheless, further work will be required to ensure a rules of engagement-system sufficiently flexible to take account of possible specific WEU missions. We shall also have responsibility for planning in the fields of transport, logistics and communications. This will require particular care since we are envisaging operations outside our own territory. In the longer term, it will also be a responsibility of the planning cell to formulate an exercise policy. This will require extensive consultation between nations, given the need to coordinate WEU exercises with existing national and multinational exercises. In the first instance, I believe that we should aim to mount a modest command post exercise, involving both political and military structures. This, in turn, should enable us to plan for modest field training exercises with the ultimate aim of mounting full field training exercises. By planning such exercises, the WEU could not only rehearse its defence structures, but also give visible reality to the reinforced European defence identity.

I would now like to move on to the third theme of my presentation and touch upon some of the ongoing work. The planning cell was tasked to have an initial operational capability by the first

of april of this year. This has been achieved, but much work remains now to be done towards achieving full operational status. Needless to say, this has to be done in full cooperation with the Western European council, with the military staffs of member nations, and with NATO and other multinational organisations. We are however already actively involved in working out our priority tasks, as I have explained them to you before, and this work will provide us with a firm basis for operational planning in the future. Meanwhile we are working, as from some time ago, on analysis and studies asked for by the council and inspired by today's political situation. I would like to stress the fact that all this involves daily close cooperation with NATO HQ and SHAPE, whereby complementarity is of the essence.

By way of conclusion I would like to emphasize a few themes which are central to my thinking as director of the planning cell.

As well as contributing to common defence in accordance with article 5 of NATO's Washington treaty and article 5 of WEU's modified Brussels treaty, three categories of mission have been identified as being of specific WEU interest:

- Humanitarian and rescue tasks
- Peacekeeping tasks
- Tasks of combat forces in crisis management, including peacemaking.

With the move of the WEU to Brussels, new organisational structures are being developed to meet the requirements of the Maastricht and Petersberg declaration. In areas of specific military interest, I am working closely with the Secretary General to establish the position of the planning cell with regard to the council, the military delegates, the chiefs of defence staff and, of course, with other agencies within the WEU, including the satellite centre at Torrejon in Spain.

For Europe, for the WEU and for the planning cell these are challenging times and I, and the other members of the planning cell team of all WEU nations, are privileged to be part of them, and as I said, we are moving at all possible speed to meet our objectives.

I would now like to close by quoting once more Herr Manfred Wörner: *This new phase of the NATO-WEU relationship stands little change of success, unless we ensure that the very complicated issues involved are understood by our parliaments and, above all, our public opinions.*

After the Warsaw Pact disintegration public opinion wants the so-called „peace dividend“. This can easily jeopardize the existence of NATO since dividends are in conflict with the costs of the alliance which has to remain, simply because

the threat has not fully disappeared. Public opinion is less prepared to „buy“ the threat any longer, but since we have to keep NATO alive and effective, we must identify to the tax-payers our actual goal: *A European common defence.* So, I go a little bit further than NATO's Secretary General saying that if we „love“ NATO *we must improve the WEU.*

(Ladies and) gentlemen, that concludes my presentation. I thank you for the invitation to speak and I hope that I have given you a brief overview of my perception of the planning cell's understanding of its task and approach to it. I thank you for your attention and if you have any questions or points to raise, I would be delighted to take them now.

Discussie

Vraag: Your introduction gave a very positive impression of the new planningcell. Could you tell us something about the difficulties?

Antwoord: Not one of the forty persons working in the planning-cell expected that we wouldn't have any difficulties. Once you create something new into an existing organization, you must expect difficulties. If people are accustomed to old procedures, they tend to resist to new ones.

The main problems for the planningcell are the difficulty to gain credibility in all countries, and the difficulty to achieve the right place with clear roles, tasks and responsibilities.

The process will not be fast; we knew this in advance. After three years in the planningcell I will be happy if we can say that even if we did not show the right speed, we did show the right direction to a European security policy and a common defence. When this will be achieved we do not know, but we must have faith.

Vraag: What can the WEU add to NATO?

Antwoord: If we look at NATO and if we are convinced that the Alliance has to remain for the Western countries defence, then we must build something European in order to help NATO to survive. After the dissolution of the Warsaw Pact, the public opinion often reflected the question: why do we keep NATO alive when there is no reason for NATO to exist, because there is no enemy. But we know for sure that the threat to Europe has not yet totally disappeared. There is still the possibility of an offensive action from Russia or Ukraine. We also see proliferation of nuclear power.

I think NATO has to remain as a pillar of the European defence. We must help NATO in building this European common defence. Instead of being an alliance of 16 nations we need an alliance of 3 nations: Canada, United States and Europe.

If we want the Americans to participate in the Vance-Owen plan, they will request a NATO involvement. We need France in the Bosnia-Herzegovina issue as well. There are some signs that France is willing to integrate in the military alliance because the French air assets in Yugoslavia are currently flying under a NATO commander. The credibility and capability of the WEU to do something together with NATO will help us to keep France cooperate.

Vraag: You talked about involvement with aircraft, but with ground troops it will be a different story. What can be the role of the WEU during an intervention with ground troops?

Antwoord: I must underline one fact: for the no-flightzone the WEU did not act at all. We considered NATO commanders were controlling arrangements already perfectly.

Considering involvement of ground troops, you must remember that if the Vance-Owen plan is implemented, it will be with a concrete cease-fire between the three parties. Otherwise no nation will commit troops on the ground. That is reasonable, because the military logic in former Yugoslavia is different from what we were used to. We could try, for instance, to send a brigade, or at least the quantity of men of a brigade, and implement the Sarajevo „Save Haven“. This is something SHAPE has more or less accepted. We are planning together with SHAPE, trying to do our best in order to give concrete help to the operation. The Americans are willing to accept the Vance-Owen plan. They are cautious because they want an effective cease-fire. They will send troops provided SACEUR will be in command. They want a clear chain of command via CINCSOUTH to SACEUR. So even the French troops will have to report to CINCSOUTH and SACEUR but in my view that is acceptable.

Vraag: Do you think there would be a WEU without France?

Antwoord: I would say: no. Without France there would be no WEU. But also without Spain or without the Netherlands there would be no WEU. We can discuss frontiers, but we all belong to Europe. In 1948 five countries decided to create the Brussels Treaty and formed the Western Union. After that, more countries joined us.

Commentaar commodore Droste: You made a very interesting remark: for NATO to survive we need something European. I am sure you ment the WEU. Would that mean, for all these operations we now mentioned in relation to (for example) former Yugoslavia, this would only be possible when there is a WEU; would France otherwise not be willing to put its forces under NATO command?

Antwoord: First, I want to make clear that I consider myself more European than Italian. Let us look at the problem France had even in the Gulf. France realised that, not being integrated in the military structure of NATO, it could not be integrated in any other alliance because it is of no use to exercise on a purely national base and then offer some assets to an alliance. Those assets are not integrated, do not use the same procedures, are not accustomed to fight in the same way (the) other assets are used to. They were proud to admit that their goal was wrong. The WEU was the key which permitted the French to put some assets under NATO command.

Vraag: We are dealing with military reductions within the WEU. Every country is committed to its own defence. Can you comment on that?

Antwoord: Each country wants to get a part of the peace dividend. We are assisting in coordinating the reductions in each country. There is a danger that each country goes by itself in reducing assets. The WEU is there (in order) to avoid the risk that, once all this restructuring of the national assets will be implemented, Europe will have an unbalanced defence instrument. We do not want to risk to have 30 European divisions and not one combat airplane or not one transport airplane or vice versa. What the WEU is trying to do, and we are just at the beginning of the process, is to advertise the fact that if we risk such unilateral reductions, we risk to have an unbalanced European defensive instrument. Perhaps the military side of the WEU should have been implemented five years ago instead of the first of October last year; perhaps we started too late.

Vraag: What is the adding factor of the WEU to the military factor of NATO?

Antwoord: At the present it may look as if the WEU only adds confusion, but you should not look at the present. You have to go back to the Maastricht Treaty in which it said: „Europe will need a common foreign policy“. That means that Europe will need a foreign defence policy, because defence is an instrument of foreign policy. The point is not what the WEU can do now

(to help NATO), because for the present we are able to do very little. We do not have aircraft, ships or brigades labeled WEU. Sooner or later we will have forces answerable to the WEU, but they still will be NATO forces. If you look at the problem of the relationship between NATO and the WEU, we have to look at the future; when Europe will be the strongest economic nation in the world with its own foreign policy and its own defence. What will happen to NATO at that time? I do hope that NATO will continue to exist, but with three nations: United States, Canada and Europe. We don't have to lose our faith after Maastricht. You cannot build something on negation. Don't look at the speed but at the direction. We need a compass; speed without a compass has no use. We have a direction: (it's) Europe.

Vraag: Is the WEU willing to depend on NATO? Is your planningcell considering the deployment of the UK/NL amphibious force?

Antwoord: We have to accept everything workable, also for example all the NATO procedures. There is no use to change them since we must be integrated with NATO. For instance, it would be of no use to have WEU roles of engagement which are different from those of NATO and then pretend we are integrated.

I am not able to tell whether we would use the UK-Netherlands amphibious force due to security problems. The planningcell is not yet able to tell countries: „we need your assets, so let us use them“. We have to ask the countries what they are able and willing to give us.

Vraag: The WEU will be a tool to help NATO. Are you not afraid that Western Europe will lose its identity?

Antwoord: It's not a question of identity. Being soldiers we must know that sooner or later we will have the responsibility to commit human lives to a certain extent. I will never buy the fact that we will have to jeopardize some human lives for the simple sake of showing the Western European identity. We have to be military efficient so we will be useful for peacekeeping operations or humanitarian aid or even peacemaking.

Commentaar commodore Droste: If the WEU is so successful that it helps NATO to survive, do you think there is still a role for the WEU left in the far future?

Antwoord: The Maastricht Treaty wants to cre-

ate a West-European defence. The member-countries had to use the tool which existed at that moment and that was the WEU. Once we have achieved the target of the European common defence, there will not be any use to have a WEU. We will have a European army, a European airforce and a European navy in which it does not matter what country you come from.

Vraag: I am an officer of the Hungarian army. What kind of role do you imagine the East-European countries will have? How can they contribute to the WEU?

Antwoord: Your country is hosting NATO AWACS assets, also used by the WEU. NATO needs to have the AWACS over Hungary, because it was very hard to detect aircraft above Yugoslavia when the AWACS was flying over the Adriatic.

So your country is already doing something worthwhile for Europe and for NATO. These sort of things will be conducted according to a memorandum of understanding with Hungary, Rumania and Bulgaria.

Even though you are concerned about some sort of retaliation the Serbs (might) conduct against you, and although you have some sensitive targets in the proximity of the border, you are helping the WEU and NATO. This attitude is what we are asking for. But we must keep in touch with reality. East-European countries in association with WEU could create some problems for NATO. NATO has strict security rules and therefore NATO does not want to pass certain information to the WEU if in alliance with neutral countries. This is a problem we have to solve in the future.

Vraag: The original thought of the WEU was to be flexible. Aren't you afraid it is becoming too much of a bureaucratic organization?

Antwoord: Fortunately we have a budget and an organization committee that forbids us to grow too much. I don't think we are a big bureaucratic organization. 40 people in the planningcell is not too much. I expect the civilian and military part of the WEU will not extend in quantity and become a bureaucratic organization. Because we are small, we achieve flexibility. We do need some intelligence assets. We cannot cope with all the possible information that single nations and NATO give us. I promise you that will be the only request we have to add to the planningcell.